EVROPSKI DEFENDOLOGIJA CENTAR

DUŠKO VEJNOVIĆ

TREĆA MISIJA:
UNIVERZITET KAO PROSTOR DRUŠTVENOG UČENJA
- odabrane teme iz Projekta -

Banja Luka, 2026. godine

Treća misija:
UNIVERZITET KAO PROSTOR DRUŠTVENOG UČENJA
- odabrane teme iz Projekta -

EVROPSKI
DEFENDOLOGIJA
CENTAR

Autor:
Prof. dr Duško Vejnović

Izdavač:
Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka

Za izdavača:
Prof. dr Duško Vejnović

Recenzenti:
Prof. dr Zoran Govedar, dopisni član Akademije nauka i umjetnosti Republike Srpske
Doc. dr Darko Matijašević
Doc. dr mag. Bojan Macuh

Glavni i odgovorni urednik:
Slaven Knežević, MA

Tehnički urednik:
Daniel Grujić, graf. dizajner

Lektor:
Nina Kujača

Štampa:
Markos, Banja Luka

Tiraž:
500

Prof. dr Duško Vejnović
redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci

Treća misija:
UNIVERZITET KAO PROSTOR DRUŠTVENOG UČENJA
- odabrane teme iz Projekta -

Banja Luka, 2026. godine

PREDGOVOR

Publikacija Treća misija: Univerzitet kao prostor društvenog učenja – odabrane teme iz Projekta koja je pred vama i nama, predstavlja rezultat višegodišnjeg promišljanja o sudbini univerziteta u savremenom društvu. Nastala je iz duboke potrebe da se artikuliše ono što mnogi od nas koji radimo na univerzitetima osjećamo, ali rijetko imamo priliku sistematično izreći: da je visoko obrazovanje došlo do prekretnice na kojoj se mora preispitati vlastita svrha, vlastiti položaj u društvu i vlastiti odnos prema zajednicama koje ga okružuju i kojima, u krajnjoj liniji, služi. Naslov ove publikacije/knjige - Treća misija: Univerzitet kao prostor društvenog učenja – odabrane teme iz Projekta nije odabran slučajno. On u sebi sažima temeljnu tezu koja prožima sve tekstove sabrane u Projektu: da univerzitet, pored svoje tradicionalne obrazovne i istraživačke uloge, mora aktivno preuzeti odgovornost za društveni razvoj i za dobrobit zajednica u kojima djeluje. Ova treća misija nije dodatak, nije luksuz koji sebi možemo priuštiti kada ispunimo sve druge obaveze. Ona je, tvrdimo, suštinska dimenzija onoga što univerzitet jeste i onoga što univerzitet treba da bude. Živimo u vremenu dubokih transformacija. Tehnološke promjene, ekološke krize, politička previranja i socijalne nejednakosti oblikuju svijet koji postaje sve kompleksniji i sve teže

razumljiv. U takvom svijetu, univerzitet ne može ostati izolovan u svojoj metaforičkoj kuli od slonovače, zadovoljan proizvodnjom znanja koje kruži zatvorenim krugovima akademske zajednice. Znanje koje ne pronalazi svoj put do onih kojima je potrebno, znanje koje ne odgovara na stvarne probleme stvarnih ljudi, znanje koje ne transformiše – takvo znanje, ma koliko sofisticirano bilo, promašuje svoju temeljnu svrhu. Moderna reforma univerziteta, koja čini okvir naših istraživanja, nije jednostavan proces. Ona se odvija na mnogim frontovima istovremeno: na ravni politika i zakonodavstva, na ravni institucionalnih struktura, na ravni kurikuluma i pedagoških praksi, na ravni odnosa sa tržištem rada, ali i što je za nas ovdje najvažnije, na ravni odnosa sa širom zajednicom. Ova posljednja dimenzija često ostaje zapostavljena u javnim raspravama o visokom obrazovanju, koje se pretežno fokusiraju na pitanja finansiranja, efikasnosti, zapošljivosti diplomaca i međunarodne konkurentnosti. Ne osporavamo važnost ovih pitanja, ali insistiramo da ona ne iscrpljuju problematiku reforme i da zanemarivanje društvene misije univerziteta osiromašuje čitav proces transformacije. Koncept treće misije, onako kako ga razumijemo i razvijamo u ovoj publikaciji/knjizi, ima svoju istoriju i svoju genealogiju. Njegovi korijeni sežu do različitih tradicija promišljanja o ulozi visokog obrazovanja u društvu – od Humboltovog ideala jedinstva istraživanja i nastave, preko američkih land-grant univerziteta

sa njihovom eksplicitnom posvećenošću regionalnom razvoju, do latinoameričke tradicije univerzitetske ekstenzije i angažovanog intelektualizma. Svaka od ovih tradicija nosi sa sobom specifična iskustva i specifične uvide koji mogu obogatiti naše razumijevanje onoga što treća misija može i treba da znači u našem kontekstu. Ipak, ne želimo jednostavno preuzeti gotove modele razvijene drugdje i primijeniti ih mehanički na naše okolnosti. Kontekst Bosne i Hercegovine, kao i širi kontekst jugoistočne Evrope, nosi svoje specifičnosti koje zahtijevaju pažljivu analizu i kreativnu adaptaciju. Postsocijalistička transformacija, ratna razaranja i njihove dugotrajne posljedice, fragmentirana politička struktura, ekonomska perifernost, emigracija mladih i obrazovanih – sve su to faktori koji oblikuju položaj i mogućnosti naših univerziteta na načine koji se ne mogu ignorisati. Istovremeno, upravo ove okolnosti čine angažman univerziteta sa zajednicom ne samo poželjnim nego i urgentno potrebnim. Društveno-korisno učenje, koje predstavlja operacionalizaciju treće misije na nivou nastavnog procesa zauzima posebno mjesto u našim razmatranjima. Ovaj pedagoški pristup, poznat u anglosaksonskoj literaturi kao service-learning, polazi od jednostavne ali snažne premise: da studenti najbolje uče kada svoje teorijsko znanje primjenjuju u rješavanju stvarnih problema u stvarnim zajednicama. Učenje tako prestaje biti apstraktna akumulacija informacija i postaje živo iskustvo koje transformiše i onoga ko uči i

zajednicu u kojoj se učenje odvija. Studenti koji prolaze kroz programe društveno-korisnog učenja ne stiču samo stručne kompetencije nego razvijaju i ono što bismo mogli nazvati građanskim vrlinama: empatiju, odgovornost, sposobnost saradnje, kritičko mišljenje utemeljeno u konkretnim situacijama, razumijevanje kompleksnosti društvenih problema. Oni uče da znanje nije neutralno, da izbori koje činimo kao stručnjaci imaju posljedice za živote drugih ljudi, da privilegija obrazovanja nosi sa sobom i obavezu prema onima koji tu privilegiju nemaju. Ovo su lekcije koje se ne mogu naučiti iz udžbenika, ma koliko ti udžbenici bili kvalitetni. Sa druge strane, zajednice koje učestvuju u programima društveno-korisnog učenja dobijaju pristup resursima – intelektualnim, ljudskim, ponekad i materijalnim, koji im inače nisu dostupni. One dobijaju partnere u rješavanju problema sa kojima se suočavaju, od onih najkonkretnijih i najpraktičnijih do onih koji zahtijevaju dublje analize i sistematičnija istraživanja. Ali ono što je možda još važnije, one dobijaju priliku da budu prepoznate kao legitimni nosioci znanja, kao akteri koji imaju šta da kažu i od kojih univerzitet ima šta da nauči. Recipročnost koja je u srcu društveno-korisnog učenja podriva tradicionalne hijerarhije znanja i otvara prostor za dijalog između različitih epistemologija. Projekt iz kojeg je nastala ova publikacija/knjiga: Studenti i zajednica – predstavljao je naš pokušaj da principe koje zagovaramo pretvorimo u praksu. Kroz

niz aktivnosti koje su uključivale studente, nastavnike i predstavnike lokalnih zajednica, nastojali smo izgraditi modele saradnje koji mogu poslužiti kao primjer i inspiracija za širu primjenu društveno-korisnog učenja na našim fakultetima i univerzitetima. Iskustva stečena u ovom projektu, sa svim uspjesima ali i sa svim poteškoćama i neuspjesima, čine empirijsku osnovu na kojoj počivaju teorijska razmatranja iznesena u ovoj publikaciji/knjizi. Moramo biti iskreni: implementacija treće misije i društveno-korisnog učenja nije laka. Ona zahtijeva promjene na mnogim nivoima – od institucionalnih politika i sistema vrednovanja akademskog rada do konkretnih nastavnih praksi i odnosa sa zajednicama. Nailazi na otpore koji su ponekad principijelni, ponekad inercijalni, ponekad interesni. Zahtijeva resurse – vrijeme, energiju, novac, koji su često oskudni. Zahtijeva kompetencije koje nastavnici tradicionalno nisu sticali u svom obrazovanju. Zahtijeva strpljenje, jer rezultati nisu uvijek odmah vidljivi i mjerljivi na načine na koje smo navikli mjeriti akademski uspjeh. Pa ipak, uprkos svim ovim izazovima, ostajemo uvjereni da je treća misija ne samo moguća nego i neophodna. Primjeri dobre prakse koje smo susreli kod nas i u svijetu pokazuju da se prepreke mogu prevazići, da se otpori mogu transformisati u podršku, da se resursi mogu pronaći kada postoji volja. Pokazuju, što je najvažnije, da kada univerzitet otvori svoja vrata zajednici, obje strane imaju koristi na načine koje ranije nisu mogle ni zamisliti.

Ova publikacija/knjiga organizovana je na način koji nastoji odraziti višeslojnost problematike kojom se bavimo. Istražujemo Treću misiju: Univerzitet kao prostor društvenog učenja, puteve, reformu i perspektive u visokom obrazovanju, dakle na fakultetima i univerzitetima, univerzitet kao specifičnu zajednicu intelektualaca u interakciji znanje i moć sa zajednicom, između autonomije i odgovornosti, univerzitet i društvo danas, intelektualci sa zajednicom, znanje sa zajednicom itd. Razmatramo odnos između autonomije i odgovornosti, između akademske slobode i društvenog angažmana. Propitujemo položaj intelektualaca u savremenom društvu i mogućnosti za javno djelovanje koje prevazilazi uske okvire akademske specijalizacije. Postavljamo pitanje o budućnosti univerziteta u kontekstu brzih tehnoloških i društvenih promjena. Autori okupljeni u Projektu, a ova publikacija je rezultat odabranih tema iz Projekta od strane njenog autora, dolaze iz različitih disciplina i različitih institucija, ali ih ujedinjuje zajednička posvećenost ideji univerziteta kao prostora društvenog učenja. Neki od njih su iskusni akademici sa decenijama rada iza sebe, drugi su mlađi istraživači koji tek grade svoje karijere. Neki pristupaju problematici iz sociološke perspektive, drugi iz pedagoške, treći iz filozofske ili politikološke. Ova raznolikost, vjerujemo, predstavlja bogatstvo koje omogućava da se problematici pristupi iz više uglova i da se izbjegne jednodimenzionalnost koja često karakteriše aka-

demske publikacije/knjige. Ipak, raznolikost ne znači nedostatak koherentnosti. Svi tekstovi u ovoj publikaciji/knjizi dijele određene temeljne premise: da univerzitet ima odgovornost prema društvu koja prevazilazi puko obrazovanje stručnjaka i proizvodnju znanja; da ova odgovornost može i treba biti integrisana u sve aspekte univerzitetskog djelovanja; da studenti mogu i treba da budu aktivni učesnici u procesima društvene transformacije; da zajednice posjeduju znanja i resurse koji mogu obogatiti akademsko istraživanje i nastavu; da je dijalog između univerziteta i zajednice neophodan za dobrobit obje strane. Svjesni smo da ova publikacija/knjiga neće ponuditi konačne odgovore na sva pitanja koja postavlja. Problematika kojom se bavimo je složena, višeznačna i u stalnom razvoju. Konteksti u kojima djelujemo se mijenjaju, izazovi se transformišu, rješenja koja danas djeluju funkcionalno sutra mogu zahtijevati reviziju. Zato ovu publikaciju/knjigu ne nudimo kao zatvoren sistem odgovora nego kao poziv na dijalog, kao doprinos razgovoru koji treba da se nastavi i produbi. Nadamo se da će ova knjiga biti korisna različitim čitaocima. Akademicima koji razmišljaju o društvenom angažmanu svojih institucija i svojih disciplina. Studentima koji traže smisao u svom obrazovanju i žele da njihovo učenje ima značaj koji prevazilazi sticanje diplome. Kreatorima politika koji oblikuju okvire u kojima univerziteti djeluju. Predstavnicima zajednica koji traže partnere za rješavanje problema sa kojima se

suočavaju. Svima onima koje brine budućnost visokog obrazovanja i njegova uloga u izgradnji pravednijeg i humanijeg društva.

Ako ova publikacija/knjiga uspije makar kod nekih čitalaca potaknuti promišljanje, izazvati pitanja, inspirisati djelovanje, smatrat ćemo da je ispunila svoju svrhu. Jer, na kraju krajeva, knjige, poput univerziteta, postoje da bi služile zajednici.

Želimo izraziti zahvalnost svima koji su doprinijeli nastanku ove publikacije/knjige. Prije svega, studentima i nastavnicima koji su učestvovali u Projektu Studenti i zajednica i bez čije predanosti i entuzijazma ovaj Projekat ne bi bio moguć. Predstavnicima lokalnih zajednica koji su nam otvorili svoja vrata i podijelili svoja iskustva i svoja znanja. Kolegama koji su čitali ranije verzije tekstova i ponudili dragocjene komentare. Institucijama koje su podržale naš rad. I, naravno, našim porodicama koje su trpjele naše odsustvo dok smo bili zaokupljeni pisanjem i uređivanjem.

Na koncu, ova knjiga je i sama primjer onoga za što se zalažemo: nastala je iz saradnje, iz dijaloga, iz zajedničkog učenja. Nadamo se da će nastaviti da živi kroz čitanje, kroz diskusiju, kroz kritiku i kroz primjenu. Jer znanje koje ostaje zatvoreno između korica nije ispunilo svoju treću misiju.

Autor

SADRŽAJ KNJIGE

UVOD 17
1. Obrazloženje definisanog problema istraživanja 30
2. Dijagnoza sistema: Suočavanje sa stvarnošću . . 43
3. Pravni i institucionalni lavirint 45
4. Ljudski faktor: Nastavnici, istraživači, studenti . 46
5. Put ka transformaciji: Vizija i konkretne mjere . 48
6. Značaj za akademsku zajednicu i društvo 50
7. Zajednica kao mjesto učenja: Treća misija razvoja fakulteta i univerziteta / univerzitetski projekat "studenti i zajednica" / društveno-korisno učenje 59
8. Istorijski i teorijski temelji učenja zalaganjem u zajednici / John Dewey i pragmatistička filozofija obrazovanja 60
9. Razvoj koncepta učenja zalaganjem u zajednici . 62
10. Teorijske osnove društveno-korisnog učenja . . 63
11. Pedagogija društveno-korisnog učenja principi iskustvenog učenja 65
12. Razlike između društveno-korisnog učenja i volontiranja 66
13. Recipročnost i partnerstvo 67
14. Uloga studenata u društveno- korisnom učenju / studenti kao aktivni sudionici. 68

15. Razvoj kompetencija
kroz angažman u zajednici 69
16. Akademski i lični razvoj 70
17. Uloga nastavnika u društveno-korisnom učenju /
novi zahtjevi i kompetencije 71
18. Izazovi za nastavnike 72
19. Motivacija i podrška za nastavnike 73
20. Institucionalni izazovi i mogućnosti / prepreke
za implementaciju 74
21. Spremnost organizacija iz zajednice 76
22. Modeli institucionalne podrške 77
23. Kurikularni aspekti društveno-korisnog učenja /
integracija u studijske programe 78
24. Dizajniranje kvalitetnih projekata 80
25. Procjena i evaluacija 81
26. Implikacije za razvoj demokratskog građanstva /
obrazovanje za aktivno građanstvo 82
27. Razvoj građanskih vještina i dispozicija 83
28. Kritičke perspektive 84
29. Treća misija univerziteta u širem kontekstu /
od "kule od slonovače" do angažovanog
univerziteta 85
30. Neutemeljena, neprincipijelna politika
narušava autonomiju univerziteta 90

31. Univerzitet kao društveni resurs 99
32. Globalni trendovi i lokalni kontekst 100
33. Vizija, misija i organizacija studentskih i nastavničkih tijela, organizacija, udruženja Univerziteta u Banjoj Luci. 101
33.1. Vizija studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci 101
33.2. Misija studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci 104
33.3. Ciljevi studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci 108
33.4. Metod rada Studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci 112
33.5. Saradnja menadžmenta Univerziteta, Studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci 117
33.6. Autonomija menadžmenta Univerziteta, Studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci 121

33.7. Međunarodna saradnja menadžmenta Univerziteta, Studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci 125
33.8. Perspektive za budućnost / preporuke za institucionalnu politiku 129

ZAKLJUČAK 132
LITERATURA I IZVORI 137

IZVOD IZ RECENZIJE
Prof.dr Zoran Govedar 141
Doc.dr Darko Matijašević. 143
Doc. dr mag. Bojan Macuh 145

SHORT BIOGRAPHY 147

UVOD

Gotovo trideset (30) godina stručni, naučni i obrazovni radnici naučnoistraživačke organizacije Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja iz Banje Luke i njihovi saradnici iz regiona, Evrope i svijeta, između ostalog, istražuju stanje, puteve, reformu i perspektive u visokom obrazovanju, dakle na fakultetima i univerzitetima. Moderna reforma univerziteta: Socioistorijske analize univerziteta kao specifične zajednice intelektualaca u interakciji - Zajednica kao mjesto učenja:Treća misija razvoja fakulteta i univerziteta – "Studenti i zajednica"- društveno-korisno učenje, moderna reforma univerziteta – znanje i moć sa zajednicom, između autonomije i odgovornosti, univerzitet i društvo danas, intelektualci sa zajednicom, znanje sa zajednicom, vizija, misija i organizacija studentskih i nastavničkih organizacija/udruženja - organa univerziteta bile su i jesu i danas česte teme naučnih istraživanja i projekata što je vidljivo na sajtu www.defendologija-banjaluka.com i mnogim drugim medijima, te opštepoznato javnosti. Cilj istraživanja u ovoj publikaciji-odabrane teme iz Projekta je prioritetno svestrano istražiti ulogu univerziteta od njegovog nastanka kao specifične jedinstvene intelektualne zajednice, ka sve aktuelnijim, proaktivnim opredjeljenji-

ma i težnjama za povezivanjem i integracijom sa širom društvenom zajednicom. Zadatak istraživanja je istražiti i utvrditi značaj interakcije intelektualaca unutar univerziteta za stvaranje i proizvodnju naučnog znanja, te analizu značaja interakcije između univerziteta i šire društvene zajednice kroz ostvarivanje, podsticanje i razvoj treće misije univerziteta. Univerzitetski projekat "Studenti i zajednica" predstavlja jedan od mogućih odgovora na ove izazove. Prvenstveno namijenjen univerzitetskim nastavnicima koji su spremni na promjenu u nastavi, ovaj Projekat nudi okvir za integraciju učenja zalaganjem u zajednici u akademske programe. Cilj nije samo reforma nastavnog procesa, već dublja transformacija odnosa između univerziteta i društva u kojem djeluje.U ovom Projektu istražit ćemo teorijske osnove društveno-korisnog učenja, njegove praktične implikacije za nastavni proces, ulogu nastavnika i studenata, institucionalne prepreke i mogućnosti, te perspektive za budući razvoj ovog pristupa u kontekstu visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini i široj regiji.Teorijski okvir istraživanja u ovoj publikaciji-odabrane teme iz Projekta zasniva se na društvenim i istorijskim procesima kreiranja znanja (Gibbons, 1994), odnosno na istraživanju i izučavanju nauke kao temeljne, fundamentalne društvene aktivnosti sa fokusom na istorijske okolnosti i društvene strukture koje generišu aktivnost naučnika (vidi i Merton, 1973, Ben-David &Sullivan, 1975; Collins, 1983; Shapin, 1995). Osnovna hipoteza u ovoj

publikaciji-odabrane teme iz Projekta je: Zajednica intelektualaca je neophodna za stvaranje i proizvodnju znanja, kao da je istorijski gledano oduvijek postojala interakcija između univerziteta i zajednice, što ilustrujemo procesom razvoja i institucionalizacije društvenih nauka. Sam nastanak univerziteta pratila je veća izolovanost zajednice intelektualaca, ali da se vremenom, reformama univerziteta, sve više intenzivirala interakcija sa društvenom zajednicom dakle, moderni koncept univerziteta i njegove treće misije sve više treba da se otvara ka društvenoj zajednici, što predstavlja značajnu dimenziju aktivnosti univerziteta u njegovoj društvenoj istoriji. Ovakvi programi ili „misije" pratile su istorijski gledano gotovo sve univerzitetske reforme od rane, sve do tzv. pozne modernosti (Giddens, 1990), pri čemu je posebnu ulogu u tom procesu imao razvoj društvenih nauka. Dalje u ovoj publikaciji-odabrane teme iz Projekta sagledavaju se pitanja i ideje za poboljšanje stanja definisanog problema, cilja i teorijskog okvira istraživanja kao što su: poznavanje i razumijevanje uloge univerziteta kao zajednice koja u društvenoj interakciji stvara i proizvodi znanje. Od univerziteta u ovom vremenu se ne očekuje samo postizanje izvrsnosti u istraživanju i nastavi već i kreiranje brojnih veza sa spoljašnjim okruženjem. Teorijska i praktična iskustva ukazuju da je nemoguće zasnovati novu intelektualnu djelatnost bez relativno autonomne ili poluautonomne organizacione baze kao što je univerzitet. Mreža uni-

verziteta unutar čijih zidova intelektualci dolaze u međusobni fizički kontakt ili stupaju u društvenu interakciju, relativno izolovani od ostatka društva obezbjeđuje im autonomno, slobodno mišljenje, istraživanje i djelovanje. Neki intelektualci, naučnici visokog nivoa tvrde da su ciljevi Bolonje poput uporedivosti i mobilnosti još uvijek više težnja nego realnost, kao i da sve veći porast broja studenata zapravo utiče na smanjenje kvaliteta obrazovanja (Pusztai & Szabo, 2008). Neke oštre kritike zastupaju stav da se Bolonjski proces može shvatiti kao neoliberalni pokušaj deregulacije i smanjivanja društvene odgovornosti države, skraćivanjem trajanja studija, komodifikacijom znanja i pretvaranjem obrazovanja u privatno dobro. Dalje se u ovoj publikaciji ukazuje na Dijagnozu sistema: Suočavanje sa stvarnošću, Pravni i institucionalni lavirint; Ljudski faktor: Nastavnici, istraživači, studenti; Put ka transformaciji: Vizija i konkretne mjere; Značaj za akademsku zajednicu i društvo; Zajednica kao mjesto učenja: Treća misija razvoja fakulteta i univerziteta / Univerzitetski projekat "Studenti i zajednica" / društveno-korisno učenje; Istorijski i teorijski temelji učenja zalaganjem u zajednici - John Dewey i pragmatistička filozofija obrazovanja; Razvoj koncepta učenja zalaganjem u zajednici; Teorijske osnove društveno-korisnog učenja; Pedagogija društveno-korisnog učenja / Principi iskustvenog učenja; Razlike između društveno-korisnog učenja i volontiranja; Recipročnost i partnerstvo; Uloga studenata

u društveno-korisnom učenju / Studenti kao aktivni sudionici; Razvoj kompetencija kroz angažman u zajednici; Akademski i lični razvoj; Uloga nastavnika u društveno-korisnom učenju / Novi zahtjevi i kompetencije; Izazovi za nastavnike, Motivacija i podrška za nastavnike; Institucionalni izazovi i mogućnosti / Prepreke za implementaciju; Spremnost organizacija iz zajednice; Modeli institucionalne podrške; Kurikularni aspekti društveno-korisnog učenja / Integracija u studijske programe; Dizajniranje kvalitetnih projekata; Procjena i evaluacija; Implikacije za razvoj demokratskog građanstva / Obrazovanje za aktivno građanstvo; Razvoj građanskih vještina i dispozicija; Kritičke perspektive; Treća misija univerziteta u širem kontekstu / Od "kule od slonovače" do angažovanog univerziteta; Neutemeljena, neprincipijelna politika narušava autonomiju univerziteta; Univerzitet kao društveni resurs; Globalni trendovi i lokalni kontekst; Vizija, misija i organizacija studentskih i nastavničkih tijela, organizacija, udruženja Univerziteta u Banjoj Luci itd. Logično se postavlja kroz sva naša istraživanja pitanje, zašto je državno školstvo na udaru? Za odgovor na ovo pitanje nisu isključeni ni studentski procesi. Neki teoretičari ističu da je neophodno da se budžet popunjava školarinama, a ne državnim novcem, tako da je era besplatnih četvorogodišnjih državnih univerziteta, izgleda prohujala. Na privatnim fakultetima i univerzitetima, problem je u kvalitetu obrazovnog i naučnog procesa. Često puta

mišljenje da nacija ima korist od visokog obrazovanja preraslo je u stav da su korisnici obrazovnog sistema ti koji prvenstveno imaju korist i da bi trebalo to da plate. Npr.opšte državno obrazovanje jedno je od velikih dostignuća američkog društva. Istorijski je dokazano da su vlada, mediji i univerziteti glavne poluge društva. Često puta država štiti bogataše i to je pogrešno nazivati slobodnim tržištem. Danas u većoj mjeri imamo na djelu korporatizaciju univerziteta koja je dovela do dramatičnog povećanja sloja profesionalne administracije za razliku od one koja je ranije dolazila sa fakulteta, kao i nametanje kulture poslovne "produktivnosti", pojma koji nema samo ekonomsko već i ideološko značenje. Ideal Prosvjetiteljstva, u svojoj suštini obrazovanje podrazumijeva kao stvaranje osnova koji će svakom pojedincu omogućiti da slijedi sopstveni put i razvija kreativnost i slobodu misli. Kao što znamo iz iskustva, odvratnu alternativu tome nalazimo u predstavi dolijevanja vode u već probušen sud. Takav pristup podrazumijeva navikavanje na neprestane standardizovane testove i slične mehanizme koji pouzdano ubijaju volju za učenjem, ali zato od studenata stvaraju materijal za lako oblikovanje i manipulaciju. Radi potrebe da se istakne građanska hrabrost, teorijska dosljednost i spremnost da se nepravde i patnje iznesu pred oči javnosti, danas je uloga angažovanog intelektualca u intelektualnom, prosvjetiteljskom i političkom smislu relevantnija nego ikad. Angažovani intelektualac predstav-

lja primjer kako se idejama i znanjem može uticati na društveni, politički i kulturni život, stalno naglašavajući da se za demokratiju, želimo li da ona opstane, moramo iznova boriti. Uloga angažovanog intelektualca podrazumijeva pitanja kako bi trebalo da izgleda prava demokratija, na koji način se podrivaju njeni ideali i praksa. Posebno je važno postojanje angažovanih intelektualaca u vremenima tiranije, nasilja, finansijskog terora i rastućeg autoritarizma. Ovo je veoma bitno, ne samo za akademsku javnost i studente, već i za širu populaciju. Teško je razdvojiti intelektualni angažman od političkog i vlada uvjerenje da obrazovanje, kako institucionalno, tako i vaninstitucionalno, mora biti djelatno u osvajanju slobode, a ne samo instrument traganja za istinom. Profesori, umjetnici, novinari i ostali intelektualci imaju odgovornost da studentima i široj javnosti prenesu znanje i vještine neophodne za razvijanje kritičkog mišljenja, samospoznaje i samostalnosti naspram poslušnosti. Nije dovoljno samo sticanje kritičkog mišljenja, već angažovani intelektualci moraju da razviju etičko mišljenje i osjećaj društvene odgovornosti i produbе čovjekove mogućnosti da živi dostojanstveno, životom ispunjenim slobodom, poštovanjem, brigom za drugog i pravednošću. U zdravom društvu univerziteti moraju da istaknu zahtjev za ekonomskom i društvenom pravdom i da svako valjano obrazovanje mora biti, ne samo kritičko već i suderzivno. Zadatak obrazovanja je da uzburka žabokrečinu i proizvede

znanje koje će predstavljati kritiku postojećeg stanja, posebno u vremenu legitimizovanog nasilja. Glas intelektualaca mora da bude dostupan širokoj publici u svim sferama javnog života u kojima se odvija neprekidna bitka za znanjem, vrijednostima, identitetom i društvenim angažmanom i mišlju. Akademski je potpuno ispravno kritikovati sisteme i režime koji indukuju nasilje i zatiranje društvenog i građanskog. U pravilu politika postaje slobodna samo ako uvaži činjenicu da ljudi moraju da ulože dio sebe, nešto što prepoznaju kao svoje ili što govori o njima samima i bez tog trenutka prepoznavanja politika će nastaviti da traje, ali bez tog momenta identifikacije neće biti političkih pokreta. Potrebno se vezati u javnosti za one intelektualce koji su spremni da razgolite moć i ponude jedno drugačije razumijevanje svijeta, kao i da ukažu na nadu u budućnost koja neće podsjećati na surovu sadašnjost. Sve više je prisutno neznanje koje nije jednostavno proizvod trenutne krize ili prirodnog stanja stvari već je u službi vlasti. Neznanje je najčešće političko oruđe koje koristi moćnicima, a ne opšte stanje koje vuče korijen iz nečeg neobjašnjivog u ljudskoj prirodi. Finansijske elite i njihove markentiške mašinerije nastoje atominizirati pojedince i učiniti ih saučesnicima u uništavanju opšteg dobra. Pravi i nezavisni intelektualci treba da budu istovremeno osviješteni i vatreni branioci osiromašenih, obespravljenih i svih onih koji su marginalizovani svojim statusom, rasom, polom i ostalim ideolo-

škim i strukturalnim odnosima koje autokratski, despotski i tiranski režimi i sistemi, a koji sve više narastaju u 21. vijeku smatraju opasnim. Pravi, nezavisni intelektualci trebaju biti javni i to tako da iskoriste svoje talente i sposobnosti za afirmaciju opštih vrijednosti, za zaštitu zajedničkog dobra i povezivanje obrazovanja sa potrebom za društvenim promjenama. Intelektualci trebaju negirati shvatanje da su profesori samo državni činovnici, a studenti tek puki konzumenti nastavnog procesa. Uloga profesora i naučnika kao angažovanih intelektualaca treba da prožima čitav njihov rad i da bude neraskidivo vezana za odbranu univerziteta kao opšteg dobra i javne sfere demokratije. I u našim uslovima univerziteti se suočavaju s neprestanom borbom da sačuvaju integritet i svoju fundamentalnu društvenu ulogu u zdravoj zajednici, naspram svih vanjskih pritisaka, izazova, rizika i prijetnji. Problemi se uvećavaju ekspanzijom lične moći u svim domenima života, u smjeru kojim se kreće državno-korporativni inžinjering tokom više proteklih desetljeća. Treba odbraniti integritet i pravi zadatak univerziteta, što je častan i težak posao, ali akademski, profesorski ciljevi moraju biti postavljeni još na viši nivo. Treba uspostaviti obrazovanje koje se temelji na neprestanoj javnoj borbi za slobodu i pravdu. Univerzitetsko, visoko obrazovanje je na udaru ne zato što nije po sebi valjano, već što potencijalno predstavlja javnu sferu demokratije. Ono kao takvo u očima konzervativaca i neoliberala je često opasna in-

stitucija koja ih podsjeća na buntovničko nasljeđe šezdesetih godina prošlog vijeka kada su univerziteti bili središte borbe za slobodu govora, antirasističkih i feminističkih učenja i antiratnog pokreta. Univerziteti i visoko obrazovanje su postali meta desničarskih ideologa, autokrata, populista, tirana i korporativne elite radi svoje sposobnosti da studente nauče kritičkom mišljenju i ponude im nadu u nove oblike solidarnosti suprotne čistoj tržišnoj vrijednosti i svođenju obrazovanja na puko osposobljavanje koje propovijeda neoliberalni pragmatizam. Cilj obrazovanja ne smije biti politizacija i "indoktrinacija".Treba insistirati na tome da univerziteti istaknu zahtjev za ekonomskom i društvenom pravdom, što znači da treba proširiti vidokrug demokratske baštine visokog obrazovanja. Visoko obrazovanje, osim dužnog poštovanja koje zaslužuje kao čuvar istine i znanja, mora da odigra ključnu ulogu u suprotstavljanju stanju permanentnog društvenog sukoba, rastućem pritisku na siromašne i studente kao i usponu autoritarne države koja, među ostalim sredstvima koristi rat dronovima i ciljano ubijanje, te neprestano ugrožava životnu sredinu. Neophodno je stvoriti obavješteno i samosvjesno demokratsko javno mnjenje, koje će predstavljati nosioce borbe za društvenu pravdu i jednakost. Permanentno zalaganje za istinu samo je jedna, ali ne i dovoljna uloga visokog obrazovanja i univerziteta. Univerzitet takođe, mora da ispuni obavezu da pokaže sluh za mlade ljude, zaštiti njihove interese i isto-

vremeno ih nauči da razviju znanje i sposobnosti kojima bi ostvarili svoju socijalnu, političku, ekonomsku i moralnu odgovornost prema drugima, široj javnosti i opštem društvenom sistemu. Treba se boriti protiv defektne demokratije i iskazati punu građansku hrabrost, te odbiti činjenicu da je moć zaštićena od moralne i političke kritike. Neophodno je novim generacijama ukazati na putokaz koji se ne zaustavlja na odbrani institucija, javne sfere i formativnih načela koji demokratiju uopšte čine mogućom, već treba direktno ukazivati na one nedemokratske snage koje postojano rade na njenom podrivanju. Današnja prijeteća katastrofa nesporazuma na globalnoj svjetskoj sceni sa kojom se suočava čitavo čovječanstvo dramatično se poklapa s akumulacijom moći finansijske i političke elite. Njihov strah od demokratije je pojačan i ogleda se u intenzivnim nastojanjima da tu moć stabilizuju i ućutkaju one koji ih smatraju odgovornim za postojeće stanje. U međunarodnim odnosima, na sceni je kršenje međunarodnog javnog prava, ljudskih prava, diskreditovanje demokratskih institucija, neobjavljeni rat prema ženama, radničkim sindikatima i siromašnima, a s druge strane ustoličavanje neoliberalnog sistema i režima koji na demokratiju gleda kao na eksces, ako ne i opasnost i prepreku za ostvarivanje vlastitih ideoloških, ekonomskih i političkih ciljeva. Otpor autokratskim, nedemokratskim, manipulativnim, populističkim obrascima i stilovima ponašanja zahtijeva kombinaciju nade, vizije, hra-

brosti i spremnosti da se moć razobliči, neprestano povezanih sa nadama, težnjama i snovima onih čija je patnja sistemski nametnuta, te je na taj način moguće spriječiti. Promjene na bolje donose pokreti pri čemu je ključna solidarnost, a angažovani intelektualci treba da jasno rasvijetle moć i vlast, te ih učine odgovornim zazuzimajući nepopustljiv kritički stav. Osim kritike, angažovani intelektualac takođe može da doprinese "oblikovanju demokratskog karaktera javnog djelovanja, zajedno sa širim pokretima i organizacijama učestvuje u naporima unapređenja pravde i demokratije" i da se odbijanjem da podlegne uobičajenim reformističkim praksama pridruži građanima, a ponekad i vlastima u stvaranju boljeg i pravednijeg svijeta. Današnji svjetski problemi ukazuju na to da u opasnosti nisu samo demokratija i ljudsko dostojanstvo, već i sam opstanak. Neophodno je shvatiti da vrijeme u kojem živimo zahtijeva duboko razumijevanje i aktivno djelovanje, kritiku i nadu. Ovo je vrijeme da se vratimo nadi u demokratiju u kojoj pravda, jednakost, sloboda i zajedničko dobro i dalje imaju smisao. U mnogim zemljama moguće je da postoji demokratija, ali moguće je da ima i bogatstvo koncentrisano u rukama nekolicine. Ono što ne možemo da imamo su i jedno i drugo. Kapital ima veliki upliv u politiku, tako da ogromna većina građana nema nikakav uticaj na kreiranje državne politike koju određuju interesi finansijskih moćnika. Osnovno načelo teorije međunarodnih odnosa sastoji se u činjenici da je prven-

stveni zadatak države da štiti bezbjednost. Svrha vlasti je osiguravanje unutrašnjeg reda i zakona kao i opšte bezbjednosti. Postavlja se pitanje- čije bezbjednosti? Čitavog društva? Same vlasti? Većinskog biračkog tijela? Kao što nastojanja država da se zaštite od kritičkog oka vlastite javnosti pokazuju, bezbjednost vlasti je na vrhu prioriteta. Javnost ima pravo da zna da vlast to čini na svoju ruku i protivno interesu građana. Pogledi vlasti su često drugačiji i ističu da javnost nema pravo da zna jer to podrijeva bezbjednost i to veoma ozbiljno, prema tvrdnjama nekih zvaničnika vlasti. Često puta primarna je bezbjednost državne vlasti u odnosu na domaću javnost, a ne nacionalna bezbjednost. Nastojanje da se očuva tajnost često je motivisano potrebom da se zaštite moćni unutrašnji sektori. Nije dobro stajalište da ponekad zvanična politika mora biti zaštićena od uvida javnosti. Predviđanja za budućnost nisu nimalo obećavajuća. Kada je riječ o nuklearnom oruđu, tu bar znamo na čemu smo, ukoliko želimo da spriječimo apokalipsu: Treba da ga uništimo. Univerziteti i univerzitetski intelektualci trebaju ostati i opstati na načelu da se ne bore da istina bude na njihovoj strani, već obrnuto, da oni budu na strani istine, bez obzira na opštepoznato načelo, da istinu dave svim snagama i sredstvima i ne daju joj da izađe na vidjelo. Moderna reforma univerziteta to mora prepoznati i prestrojiti se, preorijentisati na stranu istine, a ne moći.

1. OBRAZLOŽENJE DEFINISANOG PROBLEMA ISTRAŽIVANJA

Za ispravnu analizu svih univerzitetskih „misija“ i reformi neophodno je poznavanje i razumijevanje uloge univerziteta kao zajednice koja u društvenoj interakciji stvara i proizvodi znanje. Na osnovu takvog kreativnog odnosa između univerziteta i procesa kreiranja znanja (Ben – David, 1972; Gibbons,1994; Collins,1998), može se zaključiti da univerzitet kao društvena zajednica predstavlja onaj ključni strukturni preduslov, „motor“ ili „tehnologiju“ za rast i razvoj ljudskog znanja (o društvu) (Fuller,2003). Istovremeno se otkriva da je u pitanju fenomen koji je odlikovao mnoge reforme visokog obrazovanja u istoriji a ne samo u savremenom dobu. Visoko obrazovanje je sa društvenom tranzicijom tokom prethodne tri – četiri decenije izloženo značajnim reformama koje predstavljaju refleksiju širih društvenih promjena kao što su intenzivan razvoj nauke i tehnologije, te ubrzano širenje globalnog kapitalizma, neoliberalizma i tržišta znanja. Zato je neophodno istražiti, preispitati i redefinisati gotovo svaki aspekt visokog obrazovanja u cilju unapređenja njegovog kvaliteta i povećanja konkurentnosti, kako bi se uspješno odgovorilo zahtjevima globalnih društava koja se fluidno mijenjaju, razvijaju i umrežavaju (Bauman, 2000; Castells, 1996 – 1998; Giddens, 1990, 1991). Prethod-

no navedene društvene promjene budile su i ka drugačijim pristupima u vođenju univerziteta, organizaciji studija, internacionalizaciji i integraciji u međunarodnoj i globalnoj perspektivi (Kehm, 2003; Knight, 2004, 2007) radi kreiranja jedinstvenog evropskog prostora visokog obrazovanja (Bolonjska deklaracija, 1999; Teichler, 2010; Westerheijden & Kohoutek, 2014). Ove pojave i procesi su podrazumijevali prihvatanje i implementaciju Magna carte Univerzitatum, te specifične obrazovne politike kojom određeno društvo reaguje na uticaje i efekte globalizacije poput uvećane mobilnosti, unifikacije i standardizacije, uvećane konkurentnosti i komercijalizacije znanja, ali uz nastojanja za očuvanjem posebnosti vlastite kulture (Q, 2003). Prethodno navedene promjene prioritetno su usmjerene na unapređenje kvaliteta visokog obrazovanja koji je determinisan brojnim društvenim i obrazovnim faktorima. To su i razlozi da se kvalitet ne može shvatiti kao eksplicitno jasno i kvalitetno određen (Dale, 2003; Green, 1994; Newton, 2007), već prvenstveno zavisi od onoga koga posmatra, kao i od društvenog konteksta u okviru kojeg se analizira (Doherty, 2005); Hoy, Bayne – Jardine & Wood 2005; Enqa, 2009). Većina naučnika su saglasni da danas postoje najmanje tri teorijska modela koji tumače modernu interakciju između univerziteta i društvene zajednice:

1. model koji je zasnovan na društvenim procesima kreiranja znanja (Gibbons, 1994),

2. model tzv. „trostruke spirale" između univerziteta, privrede i vlade (Etzkowitz & Leydesdorff, 2000),

3. model koji je zasnovan na univerzitetskim vrijednostima i internoj organizaciji univerziteta (Sole – Parellada, Coll – Bertran & Navarro – Hernndez, 2001).

Socioistorijsko utemeljenje univerziteta se veoma bitno reflektuje na aktuelne obrazovne politike i na reformu visokog obrazovanja u modernim evropskim društvima određeni autori smatraju da su procesi globalizacije i internacionalizacije u visokom obrazovanju podstakli i ubrzali nacionalnu deregulaciju i reforme, te usmjerili ih sve više prema globalnoj ili internacionalnoj perspektivi (Kehm, 2003; Knight, 2007; Teichler, 2004). Naprijed navedene pojave i procesi umjesto koncepta univerziteta kao svojevrsne „ tvrđave" , insistiraju na otvaranju univerziteta ka vanjskom okruženju i ka široj društvenoj (a posebno privrednoj) zajednici u kontekstu treće misije univerziteta (Montesinos et al., 2008). Kao posljedica aktuelnih reformi, a i sastavni dio tranzicije društava moguće je izdvojiti tri glavna procesa:

1. demonopolizacija državnog sistema visokog obrazovanja kroz sve veći razvoj i uticaj privatnih univerziteta,

2. deinstitucionalizacija studija i obrazovanja putem onlajn učenja, priznavanje kvalifikacija stečenih tokom informalnog obrazovanja i van visokoškolskih institucija,

3. denacionalizacija politike visokog obrazovanja kroz nove, prioritetno internacionalne i nadnacionalne aktere, te gubitak nacionalnih instrumenata za upravljanje i vođenje (Kehm, 2003; 114).

Pored ovih pojava i procesa, značajan reformski mehanizam jesu i harmonizacija ili usaglašavanje stečenih klasifikacija i studijskih programa čime se uvećava konkurentnost i uporedivost između različitih država, obrazovnih sistema i univerziteta u Evropi (Bolonjska deklaracija, 1999; Molas – Gallart & Castro – Martinez, 2007). Na taj način globalizacija i njeno tržište podstiče moderne univerzitete da razvijaju tzv. preduzetničke načine rada i da unapređuju sistem menadžmenta i upravljanja (Sporn, 2003), a što se može smatrati i refleksijom kulturne hegemonije vrijednosti i ideologije (neo) liberalnog kapitalizma. Da se zapaziti da procesi globalizacije i internacionalizacije otvaraju nova tržišta (znanja) za studente, kao i nove mogućnosti za naučnu saradnju između profesora i istraživača dok su istovremeno rezultirali i u uvećanoj konkurenciji, kompeticiji i rangiranju između naučnika i univerziteta (Hazelkorn, 2011). U skladu sa tim, visokoškolske institucije kao organizacije za učenje i usavršavanje treba da se prilagode procesima nove industrijalizacije, digitalizacije i globalizacije (Jarvis, 2000). Trendovi društvenih promjena usmjereni su na kompetencije studenata i ishode učenja kao projektovana znanja i sposobnosti koje će studenti moći da demonstriraju na

kraju studija (Allan, 1996; Biggs & Tang, 2011;Hussey & Smith, 2003, 2008; Kennedy, 2007; Moon, 2002). Značajan cilj u visokom obrazovanju u proteklim desetljećima bio je i jeste razvoj tzv. treće misije univerziteta kao na „dodatnu" ili čak „novu" funkciju univerziteta u kontekstu globalnog društva znanja (Jarvis, 2000). Opštepoznate su dvije ključne misije univerziteta (obrazovanje i naučnoistraživački rad), ali treća misija implicira i socijalnu, preduzetničku i inovativnu dimenziju moderne djelatnosti i aktivnosti univerziteta. Ona referiše ka potrebama za odgovorom na svestrane i razne globalne i društvene izazove, kao i na potrebu za bližom komunikacijom univerziteta sa (lokalnom) društvenom zajednicom (Laredo, 2007) radi unapređenja kvaliteta visokog obrazovanja ali i razvoja zajednice u cjelini (Montesinos, Carot, Martinez & Mora, 2008). Opštepoznato je da se misao o društvu može razvijati jedino ukoliko ga prenosi specifična društvena zajednica koja čuva prethodne doprinose toj misli i dopunjuje ih usput, i to u posebno kreiranom okruženju i u intenzivnoj društvenoj interakciji (Collins, 1994:5). Iz tih razloga veoma je važno da otkrijemo kako su se određene djelatnosti i obrazovne institucije u jednom trenutku (evropske istorije „uklopile na pravi način" (Collins, 1994: 6) i kreirale mogućnost za formiranje intelektualne zajednice koja ima dovoljno autonomije da bi uopšte počela da se bavi društvom na naučno objektivan i sistematičan način. Opštepoznato je da je prva druš-

tvena zajednica ovog tipa formirana u Antičkoj Grčkoj oko petog vijeka prije nove ere. Potreba za racionalnom i sekularnom etikom u Antičkoj Grčkoj bila je značajan podsticaj za moderne društvene nauke (Levine, 1995; 105), dok je npr. filozofiju grčkih sofista moguće smatrati protosociologijom (Martindale,1960; McDonald, 2000). Potreba za obrazovanim građanima u klasičnoj antici podrazumijevala je i društvenu potrebu za realnim filozofskim školama kao društvenim zajednicama. „Glavni doprinos srednjeg vijeka misli o društvu nije bio ideja, već institucija: rast univerziteta" (Collins, 1994: 8 – 9). U tom smislu, i potraga za univerzalnim znanjem neodvojiva je od same institucije univerziteta (Fuller, 2003). Insistiranje na ulozi koju u razvoju (društvene) nauke ima institucionalna organizacija naučnika je i perspektiva sociologa nauke Ben Dejvida koji ukazuje da je srednjovjekovni univerzitet udario temelje pojavi društvene uloge nauke (Ben – David 1972, 1986). To znači da se stvarne osnove nauke o društvu nalaze u temeljima institucije kao što je srednjovjekovni univerzitet i Kolins je upravo zato usmjeren na tumačenje društvene uloge univerziteta (Kišjuhas, 2019). Teorijska i praktična iskustva ukazuju da je nemoguće zasnovati novu intelektualnu djelatnost bez relativno autonomne ili poluautonomne organizacione baze kao što je univerzitet. Na univerzitetu, intelektualna zajednica je po prvi put dobila vlastitu „ tvrđavu". Mreža univerziteta unutar čijih zidova intelektualci dolaze u me-

đusobni fizički kontakt ili stupaju u društvenu interakciju, relativno izolovani od ostatka društva obezbjeđuje im autonomno, slobodno mišljenje, istraživanje i djelovanje. Ovo prisustvo društvene mreže intelektualaca i zajednice u fizičkom smislu, bio je onaj ključni faktor u razvoju kreativnih ideja i znanja (Collins, 1998; Kišjuhas, 2011). Dogmatsko mišljenje na nekim univerzitetima mora ustupiti mjesto inovaciji i kreativnosti, što je osnovni pokretač za razvoj modernog univerziteta, kada se javlja pojava nove društvene uloge naučnika (Ben – David, 1986; s tim u vezi, sam termin „ naučnik" skovan je tek 1833. godine). Sve više raste svijest da nauka može imati snažnu praktičnu upotrebu i da je u bliskom odnosu sa privredom i tehnološkim inovacijama, (vidi i Clark, 1980; Zilsel, 1980) i sa širom zajednicom. Na ovim ciljevima insistira i moderna zamisao o trećoj misiji univerziteta (Montesinos et al. , 2008) radi čega je moguće postaviti pitanje koliko je ova misija zaista moderna i nova (Laredo, 2007)? Naprijed navedeni socioistorijski fenomeni odvijaju se paralelno sa procesom obnove ili reforme univerziteta. Istorijski gledano 16. i 17. vijek bili su periodi drugog velikog talasa univerzitetske ekspanzije, a 18.vijek ili period Prosvjetiteljstva označio je i definitivni početak osnivanja društvenih nauka (Bohman, 2007; Nisbet, 2004). Većina budućih društvenih nauka u ovo doba jednostavno nije postojala i zato što nisu postojale posebne intelektualne zajednice koje bi tim naukama podarile distinktivne

identitete, kao ni naučne standarde. Uloga intelektualaca u tom vremenu simultano je vodila ka mnogim pravcima, a kraj 18. vijeka bio je period „ zasnivanja pojmova" moderne društvene nauke (Nisbet, 2004: 23). Može se reći da ovaj period „raščaravanja" ili racionalizacije društvenog života moderne Evrope (Weber, 1978) bio je i prvi u kojem intelektualci jednog doba nastoje da pruže univerzalna, temeljna, fundamentalna ili opšta objašnjenja društvenog svijeta. Paradigmatski mislilac u tom kontekstu bio je Ogist Kont sa svojim programom pozitivizma i tehnokratskog liberalizma (Rossides, 1998:88-92), ali su temelji za društvene nauke ostavljeni još u 18. vijeku u okvirima tada formiranih intelektualnih zajednica (tzv. Hommes de lettres) u međusobnoj komunikaciji i intenzivnoj društvenoj interakciji. Rezultati ovih sociopolitičkih reformi bili su u činjenici da njemački univerziteti vremenom preuzimaju vodeće mjesto u svjetskoj nauci i filozofiji. Razlog za to je interna kompeticija koja dovodi do eksplozivnog razvoja novih kurseva i diverzifikacije između naučnih disciplina. Iz filozofije se razvijaju različite društvene nauke, iz prava proizlazi istorija pravne misli, iz medicine moderne laboratorijske nauke i psihologija itd. (Collins, 1994:22). Reforma njemačkih univerziteta imitirana je širom svijeta čime je Njemačka ostala uzor za mnoge države i njihove obrazovne politike. Radi postojanja organizovane nastave i distinktivnih predmeta na modernom univerzitetu znanje je

gradualno postajalo sistematično, a njegovo prenošenje odvijalo se u kontinuitetu. Na tom fonu univerzitet je obezbijedio dalju izolaciju intelektualaca od ostatka (intelektualnog) svijeta ostavljajući time prostora ili mogućnosti i za posve hrabra i apstraktna promišljanja o „ čistoj teoriji". Rezultat je u tome da su pojedinci vezani za moderni univerzitet saznajno napredovali u odnosu na intelektualce koji su izvan univerzitetskog miljea. Reforma univerziteta u 19. vijeku bila je onaj posljednji i definitivni u nizu uzroka proliferacije i diverzifikacije društvenih nauka u društvima Evrope i Amerike, ali i njihove bliske veze sa privredom, donosiocima odluka i javnošću u cjelini. U tom smislu i cilju, za ispravnu analizu svih univerzitetskih „ misija" i reformi neophodno je razumijevanje uloge univerziteta kao zajednice koja u društvenoj interakciji proizvodi znanje. Univerzitet kao društvena zajednica predstavlja onaj ključni strukturni preduslov, „ motor" ili „ tehnologiju" za rast i razvoj ljudskog znanja (o društvu) (Fuller, 2003).

Bolonjski proces i ideja kreiranja jedinstvenog Evropskog prostora visokog obrazovanja ima i svoje akademske kritičare, koji smatraju da je u pitanju „harmonizacija" putem koje univerziteti zapravo gube svoju autonomiju (Palfreyman, 2008). Neki intelektualci, naučnici visokog nivoa tvrde da su ciljevi Bolonjskog procesa poput uporedivosti i mobilnosti još uvijek više težnja nego realnost, kao i da sve veći porast

broja studenata zapravo utiče na smanjenje kvaliteta obrazovanja (Pusztai & Szabo, 2008). Neke oštre kritike zastupaju stav da se Bolonjski proces može shvatiti kao neoliberalni pokušaj deregulacije i smanjivanja društvene odgovornosti države, skraćivanjem trajanja studija, komodifikacijom znanja i pretvaranjem obrazovanja u privatno dobro (Amarl & Magalhes, 2004). Od univerziteta u ovom vremenu se ne očekuje samo postizanje izvrsnosti u istraživanju i nastavi već i kreiranje brojnih veza sa spoljašnjim okruženjem (Culum & Ledić, 2011: 7). To bi bile prave aktivnosti u okviru razvoja treće misije univerziteta koje su usmjerene na tri osnovne dimenzije: dimenziju preduzetništva, dimenziju inovacija i socijalnu dimenziju, usljed tranzicijskih društvenih promjena i izazova sa kojima se trenutno suočavaju mnoge države, lokalne zajednice i globalna društva. Od svog nastanka univerziteti igraju i jednu važnu ekonomsku, društvenu i kulturnu ulogu i/ili funkciju kao generatori privrednog razvoja, migratornih kretanja i predstavljaju središta sociokulturnog života zajednice, pa i ključne tačke modernog urbanog planiranja (Laredo, 2007). Problem oko javnog finansiranja univerziteta uzrokovao je pojavu tzv. preduzetničkih univerziteta, koji treba da vode računa o univerzitetskim standardima i kvalitetu, a ne samo o profitu, te da kreiraju programe sa kojima će dati doprinos lokalnoj zajednici, privredi, inovacijama, državi i društvu kao cjelini. Radi krize u finansiranju univerziteta, mno-

gi univerziteti komercijalizuju svoje aktivnosti i „ otvaraju“ se prema javnosti privredi i potrebama društva i lokalnih zajednica. Ovaj proces ne smije otići u krajnost da neki univerziteti certifikuju neznalice, daju diplome, ali ne i znanje. Logično se postavlja pitanje, da li će se nama, društvu i državi u cjelini svetiti proizvedeni loši studenti? U ovom i ovakvim procesima komercijalizacije univerziteta komparativno se umanjuje značaj društvenih i humanističkih nauka, pošto se rezultati njihovih istraživanja mnogo teže primjenjuju u privredi i industriji. Univerziteti treba da usmjeravaju svoje djelovanje sve više ka dimenziji transfera znanja, gdje nažalost rezultati međunarodnog rangiranja univerziteta prema U – Multirank metodologiji pokazuju da naši domaći univerziteti imaju jako niske ocjene kada je u pitanju dimenzija transfera znanja, u odnosu na nastavnu i naučnoistraživačku dimenziju, kao i dimenzije internacionalne i regionalne saradnje. Kontinuirani razvoj visokog obrazovanja treba usmjeriti u pravcu povećanja njegove autonomije na principima Magna karte Universitatum, demokratičnosti i socijalne dimenzije. Najznačajniji aspekti razvoja visokog obrazovanja su, između ostalog: pravednost u obrazovanju, cjeloživotno obrazovanje, jačanje potencijala svakog pojedinca i potpuna posvećenost i ulaganje u visoko obrazovanje kao nosioca razvoja i napretka društva (Leuven & Louvain – la – Neuve communique, 2009). Društvena odgovornost univerziteta ogleda se u stvaranju uslova za

otvoreniji pristup visokom obrazovanju podržavanjem studenata iz nereprezentativnih grupa i kreiranjem odgovarajućih uslova za završetak studija za njih. Razlika između bogatih i siromašnih pojedinaca prilikom uključivanja u sistem visokog obrazovanja postala je sve veća i značajnija u brojnim društvima, dok vlade mnogih država nekritički smatraju da otvoren pristup visokom obrazovanju zaista nudi jednake mogućnosti svim građanima (Eggins, 2014). Velika je opasnost ako se dozvoli da obrazovanje doprinosi reprodukciji društvene nejednakosti i da reprodukuje distribuciju kulturnog kapitala u interesu vladajućih klasa. Univerziteti treba da predstavljaju najznačajnije društvene institucije za održavanje i osiguranje fluralističke i globalno nezavisne demokratije i treba da obezbijede trajan i pravičan socijalni sistem i društvenu odgovornost, kao i da budu konceptualizovani u skladu da humanističkim principima, a čije epistemološke i moralne osnove postavljaju upravo društvene i humanističke nauke. Velike prijetnje po autonomiju univerziteta predstavljaju neoliberalne tržišne sile zato što umjesto razvoja teorijskog znanja preko mjere su vezane za rješavanje praktičnih, privrednih ili tehnoloških pitanja. Često puta javno djelovanje profesora univerziteta odvija se izvan institucionalnih okvira univerziteta (kroz svoje privatne naučnoistraživačke organizacije, nevladine organizacije), što i nije loše, ali u prvom planu treba da bude njihovo djelovanje kroz institucije univerzite-

ta, što neće narušiti njihovu autonomiju i slobodu. Neophodno je poštovati akademski integritet i specifične etičke principe u procesu transformacije univerziteta, ali i jačati društvenu odgovornost univerziteta prema zajednici pri čemu je najznačajniji njihov međusobni odnos.

2. DIJAGNOZA SISTEMA: SUOČAVANJE SA STVARNOŠĆU

Projekat je posvećen detaljnoj analizi postojećeg stanja visokog obrazovanja u Republici Srpskoj. Istraživači koriste bogat empirijski materijal – od kvantitativnih pokazatelja o broju studenata, nastavnika i institucija, do kvalitativne analize problema koji muče sistem. Posebnu pažnju zaslužuje analiza strukture visokog obrazovanja, koja otkriva fragmentaciju i nedostatak koordinacije između institucija. Ključni pokazatelji koje Projekat treba da prezentuje svjedoče o paradoksalnoj situaciji: Republika Srpska ima razvijenu mrežu visokoškolskih institucija, ali ta mreža ne proizvodi rezultate koji bi bili adekvatni uloženim resursima. Stope zaposlenosti diplomaca nisu zadovoljavajuće, naučnoistraživački rad je marginalizovan, a međunarodna vidljivost univerziteta minimalna. Istraživači se ne zadržavaju na površinskim opservacijama, već prodiru u dubinu problema, identifikujući sistemske deficite koji generišu ove negativne rezultate. Istraživanje u Projektu je posvećeno finansiranju inovacija i istraživanja na univerzitetima Republike Srpske, gdje istraživači argumentovano pokazuju kako trenutni model finansiranja sistematski gasi razvojne mogućnosti. Nedostatak adekvatnih fondova za istraživanja, kombinovan sa birokratskim barijerama i nedostatkom

podsticajnih mehanizama, stvara okruženje u kojem se naučna izvrsnost ne može razvijati. Analiza problema pristupa prestižnim naučnim časopisima i troškovi publikovanja otkrivaju dodatnu dimenziju strukturalnog deficita čak i kada akademski radnici proizvedu kvalitetna istraživanja, sistem ih ne podržava u njihovom plasmanu u relevantne međunarodne časopise.

Istraživači dalje u Projektu analiziraju problem dominacije teorijskog učenja i odsustva praktične primjene.Detaljno dokumentuju kako akademski programi ostaju zarobljeni u tradicionalističkim pristupima koji ne odgovaraju potrebama savremenog tržišta rada. Studenti se obrazuju kroz paradigme koje su zastarjele, a veze između univerziteta i privrede su slabe ili nepostojeće. Ovaj strukturalni problem ima dalekosežne posljedice – od "odliva mozgova" do nesklada između obrazovnih profila i potreba ekonomije.

3. PRAVNI I INSTITUCIONALNI LAVIRINT

Dalje se posvećuje značajna pažnja analizi pravnog i institucionalnog okvira visokog obrazovanja. Istraživači metodički raščlanjuju ustavne nadležnosti, odredbe Zakona o visokom obrazovanju, podzakonska akta i pravilnike, pokazujući kako ovaj kompleksni regulatorni okvir istovremeno omogućava i ograničava razvoj visokog obrazovanja. Analiza usklađenosti sa evropskim standardima, posebno sa principima Bolonjskog procesa, otkriva značajne diskrepancije između formalne primjene i stvarne implementacije reformskih principa. Arhitektura sistema visokog obrazovanja prikazana je kroz detaljnu analizu uloga različitih institucija – od Ministarstva za naučnotehnološki razvoj i visoko obrazovanje, preko Agencije za akreditaciju, do univerziteta i visokih škola. Istraživači u Projektu pokazuju kako nedostatak jasne koordinacije i preklapanje nadležnosti stvaraju konfuziju i neefikasnost, dok mehanizmi upravljanja i finansiranja ne osiguravaju ni autonomiju institucija ni njihovu odgovornost.

Posebna pažnja u Projektu posvećena je osiguranju kvaliteta – ključnom elementu svakog modernog sistema visokog obrazovanja. Analiza pokazuje da iako formalni mehanizmi osiguranja kvaliteta postoje, njihova primjena je često površna, a kultura kvaliteta nije duboko ukorijenjenja u akademskim institucijama. Akreditacijski procesi više liče na birokratske procedure nego na stvarne mehanizme unapređenja kvaliteta obrazovanja.

4. LJUDSKI FAKTOR: NASTAVNICI, ISTRAŽIVAČI, STUDENTI

U Projektu se posvećuje posebna pažnja ključnim akterima sistema visokog obrazovanja. Analiza nastavnog kadra i naučnoistraživačkog rada otkriva duboke probleme u sistemu napredovanja, koji nagrađuje formalne kriterijume umjesto stvarne akademske izvrsnosti. Problem nepotizma pri zapošljavanju na javnim univerzitetima tretiran je kao strukturalni problem koji karakteriše tranzicijska društva, a ne kao izolovani slučajevi nepravilnosti. Istraživači u Projektu neustrašivo ulaze u tabu teme akademskog svijeta Republike Srpske – od klijentelizma i porodičnog zapošljavanja, preko izdavanja diploma sumnjivog kvaliteta, do intelektualne stagnacije dijela akademske zajednice. Ove analize nisu vođene željom za senzacionalizmom, već potrebom da se otvoreno govori o problemima koji parališu razvoj visokog obrazovanja. Njihov kritički, ali konstruktivni ton omogućava da se teške teme obrade sa potrebnom ozbiljnošću, bez upadanja u moralizatorstvo ili populizam. Studentska populacija i pristup obrazovanju analizirani su kroz prizmu jednakosti mogućnosti i socijalne inkluzije. Projekat pokazuje kako postojeći sistem, uprkos formalnoj otvorenosti, u praksi reprodukuje socijalne nejednakosti i ne osigurava jednak pristup kvalitetnom obrazovanju svim talento-

vanim mladim ljudima. Hronična potfinansiranost visokog obrazovanja tretirana je kao strukturalna barijera razvoja akademske izvrsnosti. Istraživači u Projektu ne samo da dokumentuju nedostatak finansijskih resursa, već analiziraju kako taj nedostatak sistematski urušava sve aspekte akademskog života – od mogućnosti za istraživanja, preko kvaliteta nastavnog procesa, do sposobnosti univerziteta da zadrže najbolje talente.

5. PUT KA TRANSFORMACIJI: VIZIJA I KONKRETNE MJERE

Projekat se ne zadržava na dijagnozi problema – njegova prava snaga leži u sveobuhvatnim preporukama za unapređenje sistema. Istraživači nude viziju budućnosti visokog obrazovanja u Republici Srpskoj koja je istovremeno ambiciozna i realistična. Strateški ciljevi reforme jasno su artikulisani: povećanje kvaliteta obrazovanja, jačanje naučnoistraživačkog rada, bolja povezanost sa privredom i društvom, veća međunarodna konkurentnost i finansijska održivost sistema. Konkretne mjere za reformu operacionalizovane su kroz detaljan akcioni plan koji obuhvata izmjene zakonskog okvira, reforme sistema finansiranja, unapređenje mehanizama osiguranja kvaliteta, modernizaciju nastavnih programa i jačanje istraživačkih kapaciteta. Autori prepoznaju da reforma nije tehnokratski projekat koji se može implementirati odozgo,već proces koji zahtijeva koordinaciju različitih aktera – od državnih institucija, preko akademske zajednice, do studenata i privrednih subjekata, te tako se razvija i unapređuje treća misija razvoja univerziteta (prva je obrazovanje, druga naučnoistraživački rad), a treća aktivno i proaktivno angažovanje u zajednici/društvu. Plan implementacije reforme pažljivo je tempiran, sa jasno definisanim fazama i milestones. Istraživači realistično procjenjuju

da transformacija visokog obrazovanja nije sprint već maraton – proces koji će zahtijevati godine posvećenog rada, političku volju i društvenu podršku. Predloženi mehanizmi praćenja i evaluacije zasnovani su na mjerenju stvarnog uticaja reformskih mjera, a ne samo na praćenju aktivnosti.

6. ZNAČAJ ZA AKADEMSKU ZAJEDNICU I DRUŠTVO

Projekat je više od akademske studije – to je poziv na djelovanje. Njegova vrijednost leži ne samo u dubini analize, već u hrabrosti istraživača da se suoče sa neprijatnim istinama i predlože radikalne, ali neophodne promjene. Za akademsku zajednicu Republike Srpske, ovaj Projekat predstavlja ogledalo u kojem možemo vidjeti realnost našeg sistema, sa svim njegovim prednostima i manama. Za donosioce odluka, to je nezaobilazni vodič kroz kompleksnost reformi visokog obrazovanja. Za studente i njihove porodice, to je dokument koji objašnjava zašto je reforma neophodna i kako će ona uticati na njihove obrazovne mogućnosti. Projekat dolazi u kritičnom trenutku za Republiku Srpsku. U vrijeme kada su evropske integracije strateški prioritet, kada demografske promjene prijete održivosti društva, kada ekonomija očajnički treba kvalifikovane kadrove – reforma visokog obrazovanja nije luksuz već nužnost. Visoko obrazovanje nije samo sektor koji proizvodi diplome, to je ključna institucija za društveni razvoj, ekonomski napredak i kulturni i nacionalni identitet. Istraživači uvjerljivo argumentuju da status quo nije održiv. Nastavak trenutne prakse značio bi daljnju marginalizaciju univerziteta Republike Srpske u evropskom i svjetskom akademskom prostoru, nastavak "odliva

mozgova", produbljivanje jaza između obrazovnog sistema i potreba privrede, te gubljenje šanse da visoko obrazovanje postane pokretač razvoja Republike Srpske. Reforma nije opcija – to je imperativ. Ovaj Projekat predstavlja fundamentalan doprinos razumijevanju visokog obrazovanja u Republici Srpskoj i pruža solidnu osnovu za sistemsku transformaciju. Njegova multidisciplinarna perspektiva, metodološka rigoroznost, empirijska utemeljenost i reformski fokus čine ga neophodnom literaturom za sve koji su posvećeni unapređenju akademskog prostora. Komplementarnost perspektiva istraživača u Projektu donosi dodatnu dimenziju analize, omogućavajući da se složeni fenomeni posmatraju iz različitih uglova i da se zaključci zasnivaju na višestrukim ekspertizama.To je djelo koje će, nadamo se, postati katalizator promjena koje su odavno potrebne – promjena koje će visoko obrazovanje u Republici Srpskoj učiniti stvarnim generatorom znanja, inovacija i društvenog napretka. Tranzicijsko vrijeme nosi svestrane promjene u svim oblastima života i rada, pa tako i na savremenim univerzitetima i fakultetima. Bolonjski pristup visokom obrazovanju je takav da u prvi plan stavlja u većoj mjeri tržišne principe i kriterije sa porukom da tržište reguliše sve. Taj koncept je doveo do stagnacije mjesta i uloge društveno-humanističkih nauka. Sve više se odustaje od principa kritičkog mišljenja koje je u temelju društvenih nauka. Društveno-humanističke nauke, istorijski gledano, nikada u svom razvo-

ju nisu mogle da budu tržišno uspješne, naprosto iz razloga jer je njihova priroda i uloga u društvu sasvim drugačija. Nauka i visoko obrazovanje u Republici Srpskoj – stanje, putevi i perspektive, tema su koja je vječito aktuelna. Ovu temu nametnula je praksa u ovoj oblasti, praksa koja je veoma loša, a uslovljena je između ostalog, osiromašenjem Republike Srpske, ali je još gore što u nama i oko nas nema dovoljno ljubavi, želje i poštovanja za zajedništvo. Odbranu otadžbine iznijeli su mladi i hrabri ljudi, a razvoj i napredak Republike Srpske bi trebali iznijeti visokomoralni intelektualci u saradnji sa svim drugim slojevima društva Republike Srpske, i svakako sa njenim institucijama koje su svetinja za građane i uslov kontinuiteta moderne pravne države. Stvaranje bogate i sretne Republike Srpske zahtijeva angažovanje svakog pojedinca, bez obzira na to koji posao obavlja. Uloga visokog obrazovanja (univerziteta) je da unapređuju znanje povećavajući njegove granice i da traga za istinom ispitujući kritički uvjerenja i te istine, definišući tačno granice od ideologija stečenih interesa, partija i vlade. Članovi visokog obrazovanja (akademske zajednice) su obavezni da objavljuju rezultate i zaključke istraživanja. Oni imaju slobodu kretanja po univerzitetskom univerzumu radi konsultacija i razmjene rezultata istraživanja. Akademske slobode i autonomija na univerzitetu su preduslov za uspješno obrazovanje. Akademska sloboda članova akademske zajednice je individualna i odnosi se na stu-

diranje, učenje, predavanja, istraživanje, diskusije, pisanje i kreativan rad. Autonomija je nezavisnost od države i drugih pritisaka društva u donošenju odluka u internim organima. Pravi intelektualac traži istinu o onima koji istinu dave na način koji je nevidljiv za obične ljudske oči. On traži istinu o onima koji svome interesu daju uzvišeno ime teorije, traži istinu o onima koji žive od laži. Očigledno je da činjenice nisu bezbjedne u rukama sile (Hana Arent). Pokušajmo naučnom metodologijom istražiti gdje su problemi u nauci i visokom obrazovanju? Pokušajmo to i zato jer razvoj nauke i obrazovanja i konstantno poboljšanje naučnog i kulturnog obrazovanja stanovništva smatra se jednim od najvažnijih činilaca progresa čovječanstva. Sagledajmo da li imamo kadrove koji su nam potrebni danas i da li stvaramo kadrove koji će nam trebati sutra. Opštepoznato je da međuzavisnost obrazovanja, tehničkog progresa i zapošljavanja predstavljaju ključan trougao u usmjeravanju privrednog razvoja, budući da obrazovanje predstavlja proces kreiranja ljudskog kapitala. Obrazovanje valja svatiti kao investiranje u ljude, a znanje kao rezultat obrazovnih usluga je najznačajniji motor proizvodnje, koji nam omogućava da vladamo privredom i da zadovoljavamo naše potrebe. Znanje je kolektivno društveno dobro i ono povećava kvalitet i fizičkog i ljudskog kapitala. Znanje se mora znati, ono se ne može kupiti, kupuju se diplome, certifikuju se neznalice, to je veliki problem. Ovakvim ponašanjem skrnavi

se nauka i visoko obrazovanje i kao takvi oni ne mogu postati izvor novih proizvodnih resursa i kvaliteta životnog standarda i izvor budućih prinosa i dobrobiti. Oni sa neznalicama ne mogu postati društveno dobro sa ekonomskim vrijednostima. Neke obrazovne interesne grupe i pojedinci neće da svate da je znanje izvor dohotka, bogatstva i blagostanja, te sva ulaganja koja vrše u ljudski kapital kroz certifikaciju neznalica imaće vrlo niski društveni prioritet i istorijski gledano i kroz druge djelatnosti uglavnom završavaju kao varanje, a ne stvaranje. Zato su i zahtjevi za poboljšanje stanja u nauci i visokom obrazovanju u Republici Srpskoj važni isto toliko koliko i potreba za hranom. Neobrazovan čovjek ima male potrebe, on je loš potrošač. Napredak u nauci i visokom obrazovanju u Republici Srpskoj treba smatrati prvim činiocem ekonomskog razvitka, dok bi drugi bio ono što se naziva porastom znanja, tj. obogaćivanje obrazovanja novim tehnološkim dostignućima. Kako zaustaviti one obrazovne interesne grupe kojima je osnovni moto profit, a ne kvalitetno obrazovanje? Investicije u čovjeka kako ih ja shvaćam, uključuju mnogo više od formalnog obrazovanja. Nema kvalitetnog obrazovanja bez kontrole države, ozbiljne, moderne, pravne, demokratske države. Neosvješćeni se moraju osvjestiti, a nemoralni u visokom obrazovanju moraju se vratiti u ljudske, moralne okvire korektnosti, fer pleja. Vaspitači moraju biti vaspitani, istorijski se zna gdje je mjesto za nevaspitane i nemoralne. Ne dozvoli-

mo da bolji stradavaju od gorih, da rod strada od izroda. Posljedice devijacija u visokom obrazovanju biće katastrofalne. Znanje nije jeftin resurs, jer se do njega dolazi putevima skupoće. U društvu znanja, znanje nije bezlično kao novac. Znanje nosi ljudska osoba, stvara ga, uvećava ili unapređuje ljudska ličnost, primjenjuje ga ličnost, podučava i predaje ga ličnost, koristi ga ličnost. Da bi sve to bilo tako mora se znati i znanje se ne može kupovati. Formalne diplome ne znače i stvarno znanje. Obrazovana ličnost je argument, hram, amblem i simbol društva znanja. Kako naći bolja rješenja u Republici Srpskoj za visoko obrazovanje kojemu treba vratiti obraz? Rješenje je u revolucionarnim organizacionim promjenama, promjenama zakona, promjenama obrazaca i stilova ponašanja svih u obrazovanju, ali i u institucijama države. Treba ojačati kontrolu, odgovornost, treba jačati standarde i kvalitet obrazovanja. Treba prvenstveno ulagati u ljude koji će svojim znanjem i motivacijom doprinijeti sveopštem napretku. Pokretači razvoja trebaju biti najsposobniji i najpošteniji pojedinci, timovi, institucije, kolektivni um zajednice, jer bez boljeg uvida u stanje u visokom obrazovanju i oko njega izgubit ćemo se u haosu, kao mjerom entropije, koji nezaobilazno dolazi usljed tehnoloških, ekonomskih i političkih promjena.

Neki od pravaca promjena ili reformi visokog obrazovanja morali bi da uključe aktivnosti koje se odnose na:

1. usmjeravanje više pažnje na razvoj vještina kao što su kritičko mišljenje i analitičke sposobnosti;

2. uključivanje novih medija i savremene literature u obrazovne programe;

3. implementaciju nastavnih metoda koje podrazumijevaju iskustveno učenje i vještine poput sposobnosti za saradnju sa drugima, te grupni i timski rad;

4. razvoj kompetencija za doživotno učenje;

5. interdisciplinarno učenje koje omogućuje studentima razvoj vještina i znanja o različitim temama (Davies, Fidler & Gorbis, 2011).

Svaku relevantnu istoriju rasta, razvoja i institucionalizacije društvenih nauka neophodno je dovoditi u kontinuiranu i kauzalnu vezu sa onim realnim društvenim ili socioistorijskim činjenicama poput razvoja naučnih i obrazovnih institucija kao što je to univerzitet stalna komunikacija univerziteta sa društvenom zajednicom tj. jačanje svih elemenata treće misije kao što su: transfer znanja u industriji i preduzetništvu, ko (mo) difikacija znanja u formi intelektualne svojine, kontakti univerziteta sa privredom i javnim tijelima, učešće u donošenju odluka i javnim politikama, uključenost u društveni i kulturni život, i interakcija sa širim društvom (vidi Laredo , 2007: 447), odlikovali su i funkcionisanje i organizaciju univerziteta kroz cijelu njegovu istoriju univerzitet je bio, jeste i biće po sebi „ društvena tehnologija“ za proizvodnju znanja. U pitanju je vezivanje nauke za institucionalne varijable kao što su:

(redefinicija uloge naučnika u pojedinim društvima, veličina i struktura naučnih organizacija i univerziteta, različiti oblici ekonomskog i političkog sistema, te široko shvaćena religija i ideologija (Ben – David, 1986:20). Intelektualne zajednice, poput i svih ostalih društvenih grupa, participiraju u ritualima društvene interakcije i vezuju se za simbole koje tom prilikom stvaraju i / ili perpetuiraju (Collins, 1998, 2004). Distinktivni rituali interakcije intelektualaca su situacije u kojima se oni susreću radi profesionalne konverzacije:časovi, predavanja, konferencije, simpozijumi, promocije, tribine itd., a čiji je cilj dirkemovska društvena solidarnost (Durkheim, 1995; Henry, 2001). Zajednički simbol koji je ishod tih susreta jeste „ sveti predmet" ove specifične društvene zajednice naučna istina o društvu. Prethodno navedene društvene interakcije ili susreti ostaju elementarno ili fundamentalno značajni i njihova forma se umnogome ne mijenja već nekoliko hiljada godina, što pokazuju i činjenice da su u 19. vijeku u Njemačkoj, baš kao i u 5. vijeku prije nove ere u Antičkoj Grčkoj intelektualci se okupljali u određene grupe i epistemičke zajednice, dok odnosi između eminentnih učitelja /profesora i eminentnih učenika / studenata kreiraju društvene veze između različitih generacija (Collins, 1998:25). Dakle univerziteti se nalaze u središtu društvene evolucije (znanja) još od svog nastanka u srednjem vijeku i kao takvi su neodvojivi dio svjetske istorije. Iz naprijed navedenog može se zaključiti da su

najmanje dva elementa neophodna kako bih se u nekom društvu razvilo objektivno znanje o društvu i to:

1. ta društva moraju biti moderna, odnosno „raščarana" u vederijanskom smislu racionalizma kulture;

2. neophodne su i pojava i porast specijalizovanih intelektualnih grupa koje će stvoriti zasebnu epistemičku ili obrazovnu zajednicu poput univerziteta.

Univerzitet zato i jeste društvena zajednica koja je nastala u specifičnim socioistorijskim okolnostima predstavljajući „ kolektivno ostvarenje čovjekove osnovne namjere da zna." Obrazovati nekoga predstavlja najveći izazov u današnjim globalnim društvima, a univerzitet kao zajednica i društvena institucija koja (ritualno) ujedinjuje ljude u interaktivnu zajednicu koja je u potrazi za naučnom istinom o prirodi, baš kao i o društvu upravo daje veliki doprinos obrazovanju, naučnoistraživačkom radu, te saradnji sa zajednicom.

7. ZAJEDNICA KAO MJESTO UČENJA: TREĆA MISIJA RAZVOJA FAKULTETA I UNIVERZITETA / UNIVERZITETSKI PROJEKAT "STUDENTI I ZAJEDNICA" / DRUŠTVENO-KORISNO UČENJE

Savremeno visoko obrazovanje suočava se s temeljnim pitanjem koje nadilazi tradicionalne okvire akademskog djelovanja: pripremaju li univerziteti studente za aktivnu ulogu u zajednici koju bi trebali odgovorno ispunjavati kao profesionalci u struci i kao građani u sferi civilnog društva? Ovo pitanje nije novo, ali njegova urgentnost raste s ubrzanim promjenama u društvu, ekonomiji i tehnologiji koje zahtijevaju od obrazovnih institucija da preispitaju svoju ulogu i svrhu.

Univerziteti su tradicionalno imali dvije osnovne misije: obrazovanje i istraživanje. Međutim, u posljednjih nekoliko decenija sve se više govori o takozvanoj "trećoj misiji" univerziteta koja podrazumijeva aktivno uključivanje u život zajednice, transfer znanja izvan akademskih krugova i doprinos rješavanju konkretnih društvenih problema. Ova treća misija nije samo dodatak postojećim funkcijama univerziteta, već predstavlja fundamentalno preispitivanje načina na koji visoko obrazovanje može i treba doprinositi društvenom razvoju.

8. ISTORIJSKI I TEORIJSKI TEMELJI UČENJA ZALAGANJEM U ZAJEDNICI / JOHN DEWEY I PRAGMATISTIČKA FILOZOFIJA OBRAZOVANJA

Još tridesetih godina prošlog vijeka američki filozof, psiholog te inovator i reformist obrazovanja John Dewey upozoravao je da klasični pristupi poučavanju ne vode dubinskom razumijevanju te da teorijska i apstraktna znanja učenici doživljavaju kao besmislena i beskorisna, lako ih zaboravljaju i nisu ih u stanju povezati s mogućnošću primjene u realnom životu. Deweyeva kritika tradicionalnog obrazovanja bila je revolucionarna za svoje vrijeme, ali ostaje iznenađujuće relevantna i danas.

Dewey je smatrao da učenje nije pasivan proces prenošenja informacija od nastavnika ka učeniku, već aktivan proces konstrukcije znanja kroz iskustvo. Njegova filozofija pragmatizma naglašavala je da ideje dobivaju značenje tek kada se primijene u praksi, kada se testiraju u stvarnim situacijama i kada dovedu do opipljivih posljedica. U tom smislu, obrazovanje koje ostaje zatvoreno u učionicama i udžbenicima propušta ključnu komponentu učenja – povezivanje znanja sa životom.

Deweyeva koncepcija "učenja kroz djelovanje" (learning by doing) postala je temelj za mnoge kasnije

obrazovne inovacije, uključujući i model učenja zalaganjem u zajednici. On je smatrao da studenti trebaju biti aktivni sudionici procesa učenja, odnosno da trebaju učiti putem iskustva, uključivanjem u zajednicu. Ovaj pristup ne negira vrijednost teorijskog znanja, već insistira na tome da teorija mora biti povezana s praksom kako bi bila smislena i upotrebljiva.

9. RAZVOJ KONCEPTA UČENJA ZALAGANJEM U ZAJEDNICI

Stoga ne čudi da se model učenja zalaganjem u zajednici (community-engaged learning ili društveno korisno učenje, academic service-learning) razvio upravo u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje je Deweyeva filozofija imala snažan uticaj na obrazovnu praksu. Ovaj model počeo je dobivati na zamahu šezdesetih i sedamdesetih godina dvadesetog vijeka, u vrijeme velikih društvenih pokreta za građanska prava, protiv rata u Vijetnamu i za ekološku svijest.

U tom kontekstu, mnogi studenti i nastavnici počeli su preispitivati ulogu univerziteta u društvu. Pitanja poput "Čemu služi znanje ako ne doprinosi poboljšanju života ljudi?" i "Kakvu odgovornost imaju obrazovane elite prema široj zajednici?" postala su centralna tema u akademskim raspravama. Iz ovih rasprava izrodio se pokret za service-learning koji je nastojao povezati akademsko učenje s konkretnim angažmanom u zajednici.

Termin "service-learning" prvi put je formalno upotrijebljen 1967. godine, a do kraja dvadesetog vijeka ovaj pristup postao je etablirani dio visokog obrazovanja u SAD-u. Danas ga praktikuju hiljade koledža i univerziteta širom svijeta, a brojna istraživanja potvrđuju njegove pozitivne efekte kako na akademska postignuća studenata, tako i na njihov lični i građanski razvoj.

10. TEORIJSKE OSNOVE DRUŠTVENO-KORISNOG UČENJA

Kao model iskustvenog učenja, društveno-korisno učenje počiva na dvjema ključnim idejama. Prva je ideja da su aktuelne potrebe i problemi lokalne zajednice i društva osnovna komponenta obrazovanja u demokratskom društvu. Ova ideja proizlazi iz shvaćanja da obrazovanje nije izolovana aktivnost, već je duboko ukorijenjeno u društveni kontekst u kojem se odvija. Problemi s kojima se suočava zajednica, bilo da se radi o siromaštvu, zagađenju okoline, zdravstvenim izazovima ili socijalnoj isključenosti, nisu samo apstraktni predmeti proučavanja,već konkretne situacije koje zahtijevaju angažman i djelovanje.

Druga ključna ideja jest da se planiranju, osmišljavanju i sprovode aktivnosti koje bi doprinijele rješavanju tih potreba i problema pristupa u saradnji s relevantnim dionicima u zajednici. Ovi dionici uključuju javni sektor (lokalne vlasti, javne službe), organizacije i inicijative civilnog društva (nevladine organizacije, udruženja građana), prethodne nivoe obrazovanja (škole, predškolske ustanove) i druge društvene institucije (bolnice, domovi za starije, kulturne ustanove). Saradnja s ovim partnerima nije samo logistička potreba, već suštinska komponenta učenja–studenti uče ne samo o problemima zajednice, već i s članovima zajednice i od njih.

Integracija društveno-korisnog učenja omogućuje povezivanje teorije i prakse na način koji tradicionalna nastava često ne uspijeva postići. Dok studenti istovremeno stiču iskustva, znanja i vještine, razvijaju i svijest o aktivnom građanstvu i društvenoj odgovornosti prema zajednici u kojoj žive i djeluju. Ovaj dvostruki fokus na akademsko učenje i na građanski razvoj čini društveno-korisno učenje jedinstvenim obrazovnim pristupom.

11. PEDAGOGIJA DRUŠTVENO-KORISNOG UČENJA PRINCIPI ISKUSTVENOG UČENJA

Društveno-korisno učenje pripada široj kategoriji iskustvenog učenja (experiential learning), koja se temelji na premisi da se najdublje i najtrajnije učenje događa kada su učenici aktivno uključeni u proces, a ne pasivni primaoci informacija. David Kolb, jedan od najuticajnijih teoretičara iskustvenog učenja, opisao je učenje kao ciklični proces koji uključuje četiri faze: konkretno iskustvo, refleksivno posmatranje, apstraktnu konceptualizaciju i aktivno eksperimentisanje.

U kontekstu društveno-korisnog učenja, ovaj ciklus se odvija na sljedeći način. Studenti najprije stiču konkretno iskustvo kroz rad u zajednici-bilo da se radi o volontiranju u nevladinoj organizaciji, sprovođenju istraživanja s lokalnom populacijom ili implementaciji projekta koji odgovara na identifikovanu potrebu. Zatim slijedi faza refleksije u kojoj studenti analiziraju svoje iskustvo, promišljaju o tome što su naučili, s kakvim su se izazovima suočili i kako su se osjećali. U fazi apstraktne konceptualizacije, studenti povezuju svoje iskustvo s teorijskim konceptima koje su učili na nastavi, tražeći uzorke, objašnjenja i šire implikacije. Konačno, u fazi aktivnog eksperimentisanja, studenti primjenjuju svoje novo stečeno razumijevanje na nove situacije, bilo u nastavku rada u zajednici ili u drugim kontekstima.

12. RAZLIKE IZMEĐU DRUŠTVENO-KORISNOG UČENJA I VOLONTIRANJA

Važno je razlikovati društveno-korisno učenje od običnog volontiranja ili prakse, iako ove aktivnosti dijele neke zajedničke karakteristike. Volontiranje je vrijedna aktivnost koja doprinosi zajednici, ali ne mora nužno uključivati strukturisano učenje ili povezivanje s akademskim sadržajem. Studentska praksa, s druge strane, fokusirana je prvenstveno na profesionalni razvoj studenta i sticanje radnog iskustva, a manje na doprinos zajednici ili građanski angažman.

Društveno-korisno učenje integriše obje ove dimenzije–služenje zajednici i akademsko učenje na način koji obogaćuje oboje. Aktivnosti u zajednici nisu samo "dodatak" nastavi, već su integralni dio kurikuluma, osmišljene tako da prodube razumijevanje akademskog sadržaja. Istovremeno, akademski sadržaj pomaže studentima da bolje razumiju kontekst i kompleksnost problema s kojima se suočavaju u zajednici.

Ključna komponenta koja razlikuje društveno-korisno učenje od drugih formi angažmana u zajednici jest strukturisana refleksija. Studenti nisu prepušteni sami sebi da izvuku zaključke iz svojih iskustava, već ih nastavnici vode kroz proces promišljanja koji pomaže da se iskustvo transformiše u učenje. Ova refleksija može poprimiti različite oblike: pisanje dnevnika, grupne diskusije, prezentacije, istraživački radovi ili portfolio projekti.

13. RECIPROČNOST I PARTNERSTVO

Jedan od temeljnih principa društveno-korisnog učenja jest recipročnost–ideja da angažman u zajednici treba biti obostrano koristan. Ne radi se samo o tome da studenti "pomažu" zajednici iz pozicije superiornosti, već o ravnopravnom partnerstvu u kojem obje strane uče i doprinose. Zajednica nije pasivni primaoc "usluga" studenata, već aktivni partner koji definiše svoje potrebe, dijeli svoju ekspertizu i učestvuje u evaluaciji projekata.

Ovaj princip recipročnosti ima duboke implikacije za način na koji se društveno korisno učenje planira i sprovodi. Umjesto da nastavnici jednostrano osmišljavaju projekte za studente, potrebno je uspostaviti dijalog s partnerima iz zajednice od samog početka. Partneri iz zajednice trebaju imati glas u definisanju problema koji će se adresirati, u dizajniranju aktivnosti i u procjeni rezultata. Samo kroz ovakav pristup može se osigurati da projekti zaista odgovaraju na stvarne potrebe zajednice, a ne na pretpostavke akademika o tome što bi zajednici trebalo.

14. ULOGA STUDENATA U DRUŠTVENO-KORISNOM UČENJU / STUDENTI KAO AKTIVNI SUDIONICI

Kroz saradnju s predstavnicima iz zajednice, studenti se potiču na analizu potreba i problema lokalne zajednice i pojedinih društvenih grupa. Ova analiza nije površna ni jednostavna–zahtijeva od studenata da razviju vještine istraživanja, kritičkog mišljenja i empatije.Studenti moraju naučiti slušati glasove članova zajednice, razumjeti kompleksnost društvenih problema i prepoznati vlastite predrasude i pretpostavke.

Osmišljen tako da povezuje kurikulum i potrebe zajednice, ovaj model učenja studente priprema za aktivnu ulogu u zajednici koju bi trebali odgovorno ispunjavati kao profesionalci u struci i kao građani u sferi civilnog društva. Ova priprema nije samo teorijska–studenti stiču praktično iskustvo u radu s različitim grupama, u upravljanju projektima, u komunikaciji i pregovaranju, u rješavanju problema i u timskom radu.

15. RAZVOJ KOMPETENCIJA KROZ ANGAŽMAN U ZAJEDNICI

Zadatak studenata jest, uz pomoć profesora, pronaći partnera u zajednici koji ima neku potrebu ili problem. Studenti pod mentorstvom i u saradnji s društvenim partnerom rade na osmišljavanju projekta koji će odgovoriti na postojeću potrebu odnosno riješiti taj problem. Ovaj proces nije linearan ni jednostavan–zahtijeva iteracije, prilagođavanje i ponekad radikalne promjene smjera kada se pokaže da inicijalne pretpostavke nisu bile tačne.

Studenti se na taj način maksimalno uključuju u proces tako što se dodatno obrazuju o samom sadržaju, povezuju teoriju i praksu pomaganjem u rješavanju nekog društvenog problema, a k tome zapravo daju sebi priliku da "isprobaju" kako im odgovara vrsta posla za koju se obrazuju. Ova dimenzija profesionalne orijentacije često se zanemaruje u raspravama o društveno korisnom učenju, ali je izuzetno vrijedna za studente. Mnogi studenti tek kroz angažman u zajednici otkrivaju svoje istinske interese i talente, ili pak shvaćaju da karijerni put koji su zamišljali možda nije pravi za njih.

16. AKADEMSKI I LIČNI RAZVOJ

Istraživanja konzistentno pokazuju da studenti koji učestvuju u kvalitetnim programima društveno-korisnog učenja postižu bolje akademske rezultate od svojih vršnjaka u tradicionalnoj nastavi. Ovo možda djeluje kontraintuitivno–zar vrijeme provedeno u zajednici ne oduzima od vremena za učenje?, ali zapravo potvrđuje Deweyeve uvide o prirodi učenja. Kada studenti vide kako se teorijski koncepti primjenjuju u praksi, kada se suoče s realnim problemima koji zahtijevaju znanje iz njihove discipline, motivacija za učenje drastično raste.

Pored akademskih benefita, društveno korisno učenje doprinosi i osobnom razvoju studenata. Studenti razvijaju veću samoefikasnost–vjerovanje u vlastite sposobnosti da mogu napraviti razliku. Razvijaju empatiju i razumijevanje za ljude različitih pozadina i životnih situacija. Jača im se osjećaj građanske odgovornosti i motivacija za nastavak angažmana u zajednici i nakon završetka studija. Svi ovi efekti doprinose formiranju studenata ne samo kao kompetentnih profesionalaca, već i kao odgovornih i angažovanih građana.

17. ULOGA NASTAVNIKA U DRUŠTVENO-KORISNOM UČENJU / NOVI ZAHTJEVI I KOMPETENCIJE

Od univerzitetskih nastavnika očekuje se otvorenost za saradnju sa zajednicom, uspostavljanje i rukovođenje partnerskim projektima, osmišljavanje i priprema nekonvencionalnih nastavnih programa, osmišljavanje terenskog rada, podsticanje i vođenje timskog rada, adekvatno dokumentovanje vlastitoga rada, a naročito rada studenata i njihovog napretka, interdisciplinarnost, osiguranje materijalnih sredstava za sprovođenje aktivnosti. Ovaj široki spektar očekivanja predstavlja značajan odmak od tradicionalne uloge nastavnika kao predavača i istraživača.

Nastavnik u kontekstu društveno-korisnog učenja postaje facilitator, mentor, posrednik i koordinator. Umjesto da jednostavno prenosi znanje studentima, nastavnik stvara uslove u kojima studenti mogu sami otkrivati i konstruisati znanje. Umjesto da kontroliše svaki aspekt nastavnog procesa, nastavnik dijeli kontrolu sa studentima i partnerima iz zajednice. Umjesto da evaluira studente isključivo na osnovu testova i ispita, nastavnik razvija alternativne metode procjene koje mogu zahvatiti kompleksnost učenja kroz angažman u zajednici.

18. IZAZOVI ZA NASTAVNIKE

Ova transformacija uloge nastavnika nije jednostavna ni bezbolna. Mnogi nastavnici nisu bili obučeni za ovakav način rada tokom svojih doktorskih studija. Akademska kultura tradicionalno nagrađuje individualna istraživačka postignuća, a ne rad sa zajednicom. Pritisak za publikovanje članaka/radova i dobivanje grantova ostavlja malo vremena za razvijanje i održavanje partnerstava s organizacijama izvan univerziteta.

Dodatno, nastavnici rijetko imaju adekvatnu institucionalnu i administrativnu podršku te se rezultati takvih aktivnosti rijetko, ako uopšte, adekvatno vrednuju u sistemu napredovanja. Ovo stvara paradoksalnu situaciju: nastavnici koji ulažu dodatni napor u integraciju društveno-korisnog učenja u svoje kurseve mogu zapravo ugroziti svoje karijerne izglede u sistemu koji ne prepoznaje vrijednost ovakvog rada. Ovaj strukturalni problem mora se adresirati na institucionalnom nivou ako se želi postići šira primjena društveno-korisnog učenja.

19. MOTIVACIJA I PODRŠKA ZA NASTAVNIKE

Istraživanje o vrijednosnim dispozicijama i stavovima univerzitetskih nastavnika spram civilne misije univerziteta pokazuje da većina univerzitetskih nastavnika u Republici Srpskoj i BiH uvažava civilnu misiju i njezina načela kao važnu svrhu visokog obrazovanja. Ovaj nalaz je ohrabrujući, pokazuje da postoji načelna podrška za ideju da univerziteti trebaju doprinositi zajednici, čak i ako ta podrška nije uvijek pretočena u konkretnu praksu.

Analizirajući motivaciju univerzitetskih nastavnika za integraciju civilne misije u nastavne i istraživačke djelatnosti, rezultati ukazuju kako bi ih na to najviše potaknuli interes studenata, osigurana administrativna podrška i infrastruktura, fleksibilne mogućnosti opterećenja u radu i vrednovanja različitih akademskih aktivnosti, finansijska podrška za troškove osmišljenih aktivnosti te osiguranje mogućnosti usavršavanja.

Ovi nalazi ukazuju na konkretne korake koje institucije mogu preduzeti kako bi podržale nastavnike u implementaciji društveno korisnog učenja. Potrebno je osigurati obuke i profesionalni razvoj za nastavnike, administrativnu podršku za uspostavljanje i održavanje partnerstava, finansijske resurse za projektne aktivnosti, te reformu sistema napredovanja kako bi se vrednovao rad sa zajednicom.

20. INSTITUCIONALNI IZAZOVI I MOGUĆNOSTI / PREPREKE ZA IMPLEMENTACIJU

Jedan od nastavnika koji je sudjelovao u istraživanju izjavio je: "Usudio bih se reći da nitko od nas koji jesmo u tome, koliko god se trudili, nastavu ne uspijevamo raditi baš na principima učenja zalaganjem u zajednici jer je to koncept koji za svoju punu realizaciju zahtijeva snažnu institucionalnu podršku koja kod nas uopšte ne postoji, da ne govorimo o organizacijskoj kulturi naših univerziteta, ali i spremnosti organizacija iz zajednice."

Ova izjava sažima ključne izazove s kojima se suočavaju nastavnici i institucije u regiji. Institucionalna podrška nije samo pitanje finansija, iako su finansijski resursi svakako potrebni, već uključuje čitav niz elemenata: jasnu institucionalnu strategiju koja prepoznaje vrijednost angažmana u zajednici, administrativne procedure koje olakšavaju umjesto da otežavaju partnerstva s vanjskim organizacijama, sistem nagrađivanja i napredovanja koji vrednuje ovakav rad, te kulturu koja cijeni praktičnu relevantnost i društveni uticaj pored akademske izvrsnosti.

Organizacijska kultura univerziteta često predstavlja značajnu prepreku. Mnogi univerziteti funkcionišu u silosima–fakulteti, odsjeci i katedre rade izolovano

jedni od drugih, a kamoli u saradnji s vanjskim partnerima. Interdisciplinarnost, koja je ključna za adresiranje kompleksnih društvenih problema, teško se ostvaruje u ovakvom okruženju. Birokratske procedure mogu učiniti jednostavne aktivnosti poput organizovanja posjete studenata nekoj organizaciji neproporcionalno komplikovanim.

21. SPREMNOST ORGANIZACIJA IZ ZAJEDNICE

Pored institucionalnih prepreka na strani univerziteta, postoji i pitanje spremnosti organizacija iz zajednice za partnerstvo. Nevladine organizacije, javne institucije i privatne kompanije imaju svoje vlastite prioritete, ograničenja i kulture rada koje se ne moraju uvijek poklapati s akademskim kalendarom i zahtijevima. Uspostavljanje istinskih partnerstava zahtijeva vrijeme, strpljenje i uzajamno razumijevanje–resurse kojih često nedostaje na obje strane.

Neke organizacije mogu imati nerealistična očekivanja od studenata, tretirajući ih kao besplatnu radnu snagu umjesto kao osobe koje uče. Druge mogu biti skeptične prema akademicima, smatrajući ih odvojenim od "stvarnog svijeta" i nesposobnim da razumiju praktične izazove s kojima se suočavaju. Prevazilaženje ovih percepcija zahtijeva dugoročnu posvećenost izgradnji povjerenja i demonstriranju obostrane koristi od partnerstva.

22. MODELI INSTITUCIONALNE PODRŠKE

Uspješne institucije širom svijeta razvile su različite modele za podršku društveno-korisnom učenju. Neki univerziteti uspostavili su centralizovane urede ili centre za angažman u zajednici koji služe kao posrednici između nastavnika, studenata i vanjskih partnera. Ovi centri mogu pomoći u identifikovanju potencijalnih partnera, pružiti logističku podršku, organizovati obuke za nastavnike i studente, te dokumentovati i evaluirati aktivnosti.

Drugi model uključuje integraciju društveno korisnog učenja u institucionalne strategije i politike. Na primjer, neki univerziteti zahtijevaju da svi studenti završe određeni broj sati angažmana u zajednici prije diplomiranja. Drugi uključuju kriterije vezane za rad sa zajednicom u procese zapošljavanja i napredovanja nastavnika. Treći osiguravaju namjenske fondove za finansiranje projekata u zajednici.

23. KURIKULARNI ASPEKTI DRUŠTVENO-KORISNOG UČENJA / INTEGRACIJA U STUDIJSKE PROGRAME

Društveno-korisno učenje treba da postane mjerom Nacionalnog programa za mlade. Od naredne akademske godine kolegij Društveno-korisno učenje treba da bude u ponudi svim studentima prvog ciklusa. Ova preporuka ukazuje na potrebu za sistematskom integracijom ovog pristupa u visoko obrazovanje, umjesto da ostane na nivou pojedinačnih inicijativa entuzijastičnih nastavnika.

Integracija društveno-korisnog učenja u kurikulum može se ostvariti na različite načine. Jedan pristup je uvođenje posebnih predmeta posvećenih učenju zalaganjem u zajednici, kakav je predloženi kolegij. Prednost ovog pristupa je što omogućava fokusiranu pažnju na metodologiju i principe društveno-korisnog učenja, te pruža studentima strukturisano okruženje za refleksiju o svojim iskustvima.

Drugi pristup je integracija komponenti društveno-korisnog učenja u postojeće predmete unutar različitih disciplina. Na primjer, studenti socijalnog rada mogu raditi s klijentima u lokalnim agencijama kao dio kurseva iz prakse; studenti ekologije mogu sprovoditi istraživanja u partnerstvu s ekološkim organizacija-

ma; studenti arhitekture mogu dizajnirati projekte za lokalne zajednice. Prednost ovog pristupa je što demonstrira relevantnost disciplinarnog znanja za stvarne probleme i što ne zahtijeva dodatne kredite u već napuklim studijskim programima.

24. DIZAJNIRANJE KVALITETNIH PROJEKATA

Kvalitetan projekt društveno-korisnog učenja mora zadovoljiti nekoliko kriterija. Prije svega, mora odgovarati na stvarnu potrebu identifikovanu u saradnji s partnerom iz zajednice. Projekti koji se osmišljavaju isključivo na osnovu akademskih interesa, bez konsultacija s onima kojima su namijenjeni, rijetko postižu željene efekte i mogu čak nanijeti štetu.

Projekt mora biti povezan s akademskim ciljevima kursa. Aktivnosti u zajednici nisu same sebi svrha, već služe produbljivanju razumijevanja disciplinarnih koncepata. Nastavnik mora jasno artikulisati kako iskustvo u zajednici doprinosi postizanju ishoda učenja i osigurati da studenti shvaćaju tu povezanost.

Projekt mora uključivati strukturisanu refleksiju. Bez refleksije, iskustvo u zajednici može ostati na nivou zanimljive epizode koja se brzo zaboravlja. Refleksija pomaže studentima da izvuku značenje iz svojih iskustava, povežu ih s teorijskim okvirima i razviju dublje razumijevanje sebe i društva.

25. PROCJENA I EVALUACIJA

Tradicionalni oblici procjene–testovi, ispiti, seminarski radovi često nisu adekvatni za zahvaćanje učenja koje se događa kroz angažman u zajednici. Nastavnici moraju razviti alternativne metode procjene koje mogu evaluirati kako akademsko znanje, tako i praktične vještine, građanske dispozicije i kapacitet za refleksiju.

Portfolio pristup može biti posebno koristan. Studenti prikupljaju dokaze svog rada tokom semestra–dnevnike refleksije, fotografije, projektnu dokumentaciju, povratne informacije od partnera i na kraju semestra prezentuju integrisani portfolio koji demonstrira njihovo učenje. Ovakav pristup omogućava holistički uvid u studentski razvoj i potiče kontinuiranu refleksiju.

Procjena od strane partnera iz zajednice također može biti vrijedna komponenta evaluacije. Partneri mogu pružiti perspektivu na studentov rad koju nastavnik ne može imati, te pomoći studentima da shvate kako se njihov doprinos percipira izvan akademskog konteksta.

26. IMPLIKACIJE ZA RAZVOJ DEMOKRATSKOG GRAĐANSTVA / OBRAZOVANJE ZA AKTIVNO GRAĐANSTVO

Jedna od najvažnijih uloga društveno-korisnog učenja jest priprema studenata za aktivno učešće u demokratskom društvu. Demokratija nije samo sistem vlasti, već i način života koji zahtijeva angažovane građane sposobne i voljne da sudjeluju u javnom životu. Obrazovanje ima ključnu ulogu u razvijanju kapaciteta i dispozicija potrebnih za ovakvo građanstvo.

Kroz društveno-korisno učenje, studenti stiču neposredno iskustvo s funkcionisanjem zajednice i njezinih institucija. Uče kako se donose odluke na lokalnom nivou, kako različite skupine artikulišu svoje interese, kako se rješavaju konflikti i kako pojedinci mogu doprinijeti pozitivnim promjenama. Ova iskustva nadopunjuju apstraktno znanje o demokratiji koje studenti mogu steći iz udžbenika.

27. RAZVOJ GRAĐANSKIH VJEŠTINA I DISPOZICIJA

Pored znanja, aktivno građanstvo zahtijeva specifične vještine: sposobnost kritičke analize informacija, vještine javnog govora i argumentacije, sposobnost saradnje s različitim ljudima, vještine organizovanja i mobilizacije. Društveno-korisno učenje pruža prilike za razvoj svih ovih vještina u autentičnim kontekstima.

Jednako važne su i građanske dispozicije: osjećaj odgovornosti za zajednicu, vjerovanje da je moguće napraviti razliku, spremnost da se angažuje čak i kada je to teško ili neudobno. Istraživanja pokazuju da studenti koji sudjeluju u društveno-korisnom učenju razvijaju jače građanske dispozicije i vjerovatnije je da će nastaviti s građanskim angažmanom nakon završetka studija.

28. KRITIČKE PERSPEKTIVE

Važno je napomenuti da društveno-korisno učenje nije bez kritika. Neki kritičari upozoravaju da ovaj pristup može postati oblik "turizma siromaštva" gdje privilegovani studenti kratko "posjećuju" marginalizovane zajednice bez dubokog razumijevanja ili trajnog angažmana. Drugi upozoravaju da fokus na volonterizam i individualno djelovanje može odvratiti pažnju od strukturalnih uzroka društvenih problema i potrebe za sistemskim promjenama.

Ove kritike su vrijedne i trebaju se ozbiljno uzeti u obzir pri dizajniranju programa društveno korisnog učenja. Kvalitetni programi moraju uključivati kritičku analizu uzroka problema s kojima se studenti suočavaju, ne samo njihovih simptoma. Moraju izbjegavati paternalističke pristupe koji tretiraju zajednice kao pasivne primaoce pomoći. Moraju poticati dugoročne angažmane umjesto jednokratnih akcija.

29. TREĆA MISIJA UNIVERZITETA U ŠIREM KONTEKSTU / OD "KULE OD SLONOVAČE" DO ANGAŽOVANOG UNIVERZITETA

Univerziteti su još od svog osnivanja u srednjem vijeku bili neodvojivi od društva u kojem funkcionišu. U različitim istorijskim periodima prioriteti su se davali različitim misijama. Pored nastave istraživanja kao osnovnih univerzitetskih misija, pod trećom misijom univerziteta podrazumijeva se odnos univerziteta i zajednice, okoline. Treća misija univerziteta sastoji se od dvije dimenzije-društvene, civilne i ekonomske, koje treba da budu ravnopravne. Treća misija univerziteta može da se realizuje kroz dvije paradigme i to služenje zajednici, nasuprot paradigme zalaganje u zajednici. Svakako, može se zapaziti da na nekim univerzitetima u BiH je veća usmjerenost ka komercijalnoj i ekonomskoj u odnosu na društvenu i civilnu dimenziju.

Pored nastave i istraživanja kao osnovnih akademskih djelatnosti, naročito u periodu tranzicije, značajna je i treća misija univerziteta koja se ogleda u učešću univerziteta u ekonomskom razvoju i izgradnji civilnog društva i demokratskih vrijednosti (Spasojević, Kleut i Branković, 2012, prema: Grandić i Bosanac 2018). Dakle, treću misiju univerziteta u BiH treba shvatiti kao

odnos između visokog obrazovanja i društva izvan prve(nastava) i druge(istraživanje) misije; nova dvostruka uloga univerziteta kao nosioca pozitivnih promjena koje doprinose društvenom razvoju i preduzetnika koji doprinose ekonomskom razvoju. Univerziteti u BiH treba da služe njenim potrebama, jer je priča o univerzitetu nerazdvojiva od njegove odgovornosti prema društvu i ekonomiji, dok s druge strane, ono što je novo je dubina i obim interakcije između zajednica i univerziteta. Treća misija univerziteta podrazumijeva i društvenu i ekonomsku dimenziju i to tako da one treba da budu podjednako značajne. Ona se zasniva na privatno-javnim partnerstvima, saradnji univerziteta, privrede i države. Neki autori treću misiju definišu kao drugu akademsku revoluciju i pojavu preduzetničkog univerziteta (Duderstadt, 1999; Vavakova, 1998). Često puta, treća misija univerziteta izjednačava se sa pojmom preduzetnički univerzitet i to tako što preduzetnički model ostaje legitiman organizacioni princip za koji se smatra da je u stanju da omogući institucijama visokog obrazovanja da se nose sa izazovima u novom okruženju (Vaira, 2004,prema: Grandić i Bosanac 2018). Na sceni u BiH ističe se konkurentnost i naglašena povezanost univerziteta i ekonomije i to posebno po pitanju transfera tehnologija i inovacija. Sve više se traži usaglašavanje visokog obrazovanja sa potrebama tržišta rada, podsticanje saradnje sa različitim institucijama i istraživačkim djelatnostima, razvijanje evropskog okvira kvalifikacija, formulisanje

ishoda učenja i razvijanje kompetencija potrebnih društvu znanja (Lungulov, 2015:19, prema: Grandić i Bosanac 2018). Civilna misija univerziteta je veoma bitna i ona ne smije da bude posmatrana isključivo kroz prizmu pozitivnog uticaja na moralni razvoj studenata, naprosto zato jer će u tom slučaju ona biti shvatana samo kao marginalizovana djelatnost. Veoma je važno podsticanje integracije civilne misije u osnovne akademske djelatnosti pri čemu je izuzetno važno da se civilno zalaganje zasniva na otkrivanju i isticanju novog znanja. Treća misija univerziteta dakle, podrazumijeva društvenu i ekonomsku dimenziju koje treba da budu podjednako značajne. U Srbiji je sproveden međunarodni projekat Institucionalni okvir za razvoj treće misije univerziteta u Srbiji koji se zasniva na tri osnovna stuba razvoja i to: a) transfer tehnologija i inovacije, b) kontinuirano učenje, c) društveno odgovorno ponašanje univerziteta. (Detaljnije: D.1.3.Izvještaj o postojećim strategijama i zakonima Republike Srbije koji se odnose na dimenzije treće misije).

Lista mogućih indikatora za mjerenje progresa ili uspjeha društvene uključenosti:

1) **Transfer tehnologije i inovacija** u kojem su indikatori: broj projekata koji imaju benefite za širu zajednicu, broj ljudi na koje su uticali projekti, broj ugovora univerziteta/fakulteta sa industrijom, broj ugovora sa javnim tijelima, broj univerzitetskih/fakultetskih centara/laboratorija/izvora prezentovanih široj zajednici, broj

ljudi koji su koristili univerzitetske/fakultetske prostore, broj otvorenih kampanja, broj studenata/istraživača uključenih u otvorene kampanje, broj učesnika na istraživačkim noćima i broj učesnika na danima otvorenih vrata.

2) **Kontinuirano učenje** u kojem su indikatori: broj promovisanih programa kontinuiranog obrazovanja, broj organizovanih programa kontinuiranog obrazovanja u tekućoj godini, broj organizovanih okruglih stolova i broj ljudi koji su učestvovali, broj ljudi koji su učestvovali u kursevima cjeloživotnog obrazovanja, broj studenata koji su prošli posebne praktične programe i broj besplatnih časova van univerziteta.

3) **Društveno odgovorno ponašanje** u kojem su indikatori: broj ljudi van univerziteta koji su koristili prostor/usluge biblioteke, broj učesnika van univerziteta koji su koristili prostorije za organizovanje konferencija, sastanaka, događaja i slično, broj univerzitetskih nastavnika/studenata koji su volontirali za dobrobit šire zajednice, broj oragnizovanih takmičenja, broj učesnika i broj javnih debata o važnim društvenim pitanjima (Izvor: Individualni plan društvene uključenosti za novosadski univerzitet, 2017, prema: Grandić i Bosanac 2018).

Kroz naprijed navedeni projekat može se zapaziti veća usmjerenost ka ekonomskoj dimenziji treće misije univerziteta, kao i kvantitativni pokazatelji realizovanja ove misije u odnosu na društvenu i civilnu, koja se najvećim dijelom svodi na aktivnosti u kojima univerzitet

pruža usluge zajednice. Trendovi dominacije ekonomske dimenzije i sve raširenija pojava saradnje između univerziteta, industrije i privrede morat će biti i realnost u BiH. Nažalost prisutna ekonomizacija visokog obrazovanja u BiH postavlja na margine osnove humanističkih vrijednosti obrazovanja i njihovu kritičku misao. Najbolji razlog za podržavanje institucija visokog obrazovanja ne pronalazi se u službi koju ove institucije mogu da obavljaju već u vrijednostima koje zastupaju. Vrijednosti pravde, slobode, jednakosti i prava građana kao jednakih i slobodnih ljudskih bića od središnje su važnosti za ulogu visokog obrazovanja u obrazovanju studenata o upravljanju, socijalnom građanstvu i demokratskoj javnoj sferi (Aronowitz i Giroux prema: Jovanović-Kranjec 2013,93, prema: Grandić i Bosanac 2018). Institucije visokog obrazovanja u BiH treba da više doprinose svojim zajednicama. Univerziteti u BiH trebaju da pružaju usluge zajednici, služe zajednici, ali i da se zalažu u zajednici tako da integrišu u nastavu i istraživanje znanje i vještine koje posjeduje zajednica, da ih uoče i vrednuju na univerzitetu kao relevantan izvor znanja i učenja. Treba favorizovati partnerski model univerziteta i zajednice da više sarađuju radi postizanja zajedničkih ciljeva od kojih obje strane imaju koristi. Realizacija treće misije univerziteta će biti najefikasnija ako joj se pristupi iz ugla paradigme zalaganja u zajednici. Predstavnici akademske i lokalne zajednice trebaju više biti zainteresovani za ovakav vid saradnje.

30. NEUTEMELJENA, NEPRINCIPIJELNA POLITIKA NARUŠAVA AUTONOMIJU UNIVERZITETA

Politika je više katalizator nego generator volje za moć. Ona nije samo instrument zajednice, nego i način zajednice u uslovima međuljudske razdvojenosti. Pitanje zajednice uvijek implicira pitanje: kako, a to nije samo tehničko nego i etičko pitanje. Treba koristiti javna djelovanja, javna okupljanja da gradski trgovi budu istinski forumi, a to znači i mjesto stvaranja i zbivanja javnosti. Danas kada su trgovi puni ljudi, nažalost ispunjeni su "gomilom usamljenika", uplašenih individua. Paradoksalno je da je nekada neznanje čovjeka činilo nesigurnim i uplašenim, a danas ga takvim čini ekspanzija znanja, tehničko-tehnoloških dostignuća i moći koju više ne može kontrolisati. Pomirenje političkog i etičkog moguće je jedino uz društvenu legalizaciju odlučujuće moći poštenja, humanizma, rada, preporoda i suprotstavljanja neoliberalnom konceptu u svim sferama društva.Treba njegovati etiku rada i rad etike, a ne tajkunsko tumačenje da je rad primitivan način sticanja zarade. Budućnost građana i naroda se ne smije unaprijed trošiti, budućnost treba zaraditi. Kriza u koju je utonula Republika Srpska i Bosna i Hercegovina je velika, treba je prevazići drugačijim ponašanjem, anga-

žmanom svih i svakoga. Da li će rješenje biti u instinktu, i nametnutoj mudrosti i egzistencijalnom razumu cjeline (društva, naroda), koja uvijek nalazi rješenje i izlaz. "Mudrost cjeline" treba organizovati i usmjeravati. Bez promišljenog i organizovanog usmjeravanja, bez angažmana temeljenog na iskustvu i svestranom uvidu u kontekst (ne dakle, pukog aktivizma) spontani izlaz što ga nalazi "egzistencijalni razum" postaje izlaz za nuždu. Moralnost kao "aktivno negodovanje" protiv sadašnjih društveno štetnih, negativnih pojava u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini mora zauzeti glavno mjesto u politici, a ne da ona bude krvoločna borba za vlast, moć, privilegije i zloupotrebe. Treba animirati volju i energiju građana kako bi trajno mogli biti "pogonsko gorivo" za promjene na bolje, razvojnije i poštenije. Problem svemu ovome je oportunizam kao indikacija i oblik nemoralnog ponašanja, kao prilagođavanje, kao krompromis, linija manjeg otpora, kapitulanstvo, nezamjeranje, nedosljednost, građanska komocija, neangažman, licemjerstvo, kukavičluk. Nažalost oportunizam je postao gotovo normalna pojava i konstanta ljudskog ponašanja. Oportunističko je ponašanje i izraz defetizma, uvjerenja da se i tako ne može bitno uticati na "tok stvari". Određeni često ističu "dosta sam ja stavljao glavu na panj, neka to sada čine drugi". Treća misija univerziteta, akademska zajednica, sve to mora prevazići u interesu opšteg dobra. Verbalizam je u nas u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini ostao najučestaliji

vid oportunizma i konformizma. Bučne su fraze i verbalni talambasi godinama ispunjavali i ispunjavaju naš društveni i kulturni prostor. Tako da smo postali njihovi zarobljenici, pa ih se ne odričemo ni danas u teškom vremenu suočavanja i samoosvještavanja, kada bi nam morale odzvanjati tako prazno i šuplje. Moralno je pitanje prvog reda odreći se nekih melodija koje su nas uspavljivale, ponižavajući samohvalisanje, umjesto da nas trgnu iz samozadovoljnog dremeža. Trajno pitanje jeste i treba da bude, šta je to i treba li nam moralna obnova? Ovo pitanje ima smisla jedino uz pitanje: je li moralna obnova moguća? U uslovima Bosne i Hercegovine društveno i državno vlasništvo je nesigurno, a ukoliko uživa pravnu i političku zaštitu, gotovo je sasvim izvan moralne zaštite. Privatizacija društvenog u većoj mjeri završena je kao najteži oblik krađe i napada na državu, što kod nas gotovo i ne nailazi na moralnu osudu. U masama su uvijek akumulirane velike potencijalne energije. Kako će one biti oslobođene i u kom pravcu usmjerene, to presudno zavisi o političkoj organizaciji, o onim snagama koje su se stavile na čelo pokreta. Ali ne samo da ga povedu već da ga i dovedu do cilja, kroz sva uračunata i nepredviđena iskušenja kroz koja pokret nužno prolazi. U politici kako kaže Churchill nije toliko važno započeti trku, koliko izdržati do kraja. Političke stranke u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini treba da izvrše moralnu obnovu, osloboditi se manira da svaku brzopletu ili trajnu aktivnost proglašavaju

istorijskom, te da od vlastitih pogrešaka prave vrline. Istina, pojedinci još i mogu ušićariti ako od pogrešaka prave vrline, ali je narod sigurno na gubitku. Kroz moralnu obnovu neophodno je izvršiti regeneraciju pozitivne moralne svijesti, izvršiti koncentraciju kolektivne volje i energije građana. Moderni politički proces je proces integracije, a odgovor u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini po ovom pitanju je dezintegracija. I to, nacionalna, ekonomska, politička, kulturna i sl. Naša ekonomska, materijalna, društvena, kulturna i moralna kriza je i suviše ozbiljna. Nemamo sadašnjost, a to znači da gubimo budućnost. Moramo se izboriti za sadašnjost, što znači raditi za budućnost. Ne smijemo se previše zaduživati. U našim uslovima, nemilice se troši, zadužuje se, investira i troši na ručun buduće akumulacije i buduće generacije. Naša fraza o budućim generacijama koje smo zadužili svojom žrtvom i odricanjem, prometnula se u zbilju u kojoj smo zaista buduće generacije zadužili. Nije li to moralno pitanje prvog reda? Elementarna bi politička kultura, a da i ne govorimo o političkoj mudrosti, nalagala da se slijedi sudbina vlastitog projekta, da se za promašaj i krive poteze snose konsekvencije, bez obzira na "dobre namjere projektanata". Kada bi se ostavka političara procjenjivala sa stajališta opšteg interesa, a ne sa stajališta posebnog i trenutnog interesa pojedinca- "vlasnika" funkcije, nema sumnje da bismo danas svjedočili ne malom broju ostavki. Bili bi to mudri, ohrabrujući i mo-

ralno poticajni potezi. Oni bi u javnosti bili dočekani kao osvježavajući ljetni pljusak nakon sparine i "fjake". To bi bio itekako značajan transmaterijalni stimulans moralne obnove. Politika i politički dometi kod građana u većoj mjeri izgubili su nadu, a ozbiljne politike nema bez organizovane nade kako je isticao Meša Selimović. Niko nije toliko slijep kao onaj ko neće da vidi (J. Swift). Država treba da bude prva i odlučujuća socijalna sila savremenog svijeta. Moć i mogućnost savremene nauke i obrazovanja koji su pod odlučujućim uticajem kapitala, u velikim razmjerima proizvodi i razvija nove oblike zavisnosti onih sistema i društava, koja su naučno-tehnički inferiorna. Nikada kao danas znanje i obrazovanje nije bilo sredstvo uvećavanja političke moći. Naučno-tehnološka i obrazovna hegemonija razvijenih jedan je od oblika političke hegemonije. Slijediti inovacijski, naučno-tehnološki i obrazovni ritam što ga nameće neoliberalni koncept, mogu samo industrijski najrazvijenije zemlje. Ostale su prinuđene, pa tako i Republika Srpska i BiH da plate visoku političku cijenu, u ovom ili onom obliku, svejedno. Društva s maksimalnom tehnološkom koncentracijom, kao i ona koja ih nastoje slijediti, prenaprežući svoje potencijale, sužavaju kanale demokratske komunikacije i odlučivanja, o čemu očigledno svjedoče i naša iskustva. Ako se u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini ne zaustavi ovaj galopirajući proces institucionalizacije i birokratizacije, svakoj partiji njena institucija, svakom interesu

njegova institucija, naše društvo mora doživjeti kolaps. Mora se uvažavati struka, znanje, obrazovanje, nauka, sposobnost izmjerena matematičkim kriterijima a ne verbalizmom i politikanstvom. Naša kriza je kriza motivacije, posljedica raskoraka između aspiracija i realnih materijalnih mogućnosti. Najteža posljedica svake birokratizacije jeste u tome što se blokira stvaralaštvo u svim oblicima, a bez stvaralaštva nema istinskog stvaralaštva jer nema kreativnog odgovora na probleme sa kojima se društvo u razvoju suočava. Birokratizacija dovodi do prevlasti ličnih, parcijalnih nad zajedničkim ciljevima, do niske motivacione i mobilizacijske moći usmjeravajućih institucija društvenog sistema. Ekspanzijom "političkog tržišta" na račun ekonomskog progoni se motivacija za stvaranje, a uspostavlja projektovano i organizovano varanje. Ruši se autonomija univerziteta, ruše se evropski usvojeni principi Magna karte univerzitatum koju su potpisali rektori svih evropskih univerziteta.

Siromaštvo i socijalna nepravda su veliki problem u Republici Srpskoj i BiH. Istorijsko iskustvo pokazuje da se epidemije gladi nisu nikada dogodile u demokratskim zemljama, čak ni u veoma siromašnim, gdje su redovno održavani izbori i gdje su postojali slobodni mediji. Dakle, logično se postavlja pitanje da li je Republika Srpska i BiH demokratska, ili tendira ka nekim drugim obrascima i stilovima ponašanja. Odsutnost demokratije u pravilu podržava voluntarizam politički do-

minantne skupine, koji može značiti izbor krajnje neuspješnih ekonomskih modela i odluka s dugogodišnjim teškim posljedicama. U pravilu demokratija je povezana na neki način s prosperitetom. Demokratsko društvo je samo ono koje ne prihvaća pravo bilo koje elite na vladanje, ukoliko ono nije prihvaćeno odlukom naroda, izbornom odlukom birača. Demokratija je vladavina većine, ali uz obavezu da se poštuju ljudska prava i slobode manjine, nacionalnih manjina. Tiranija većine nije poželjna. Demokratija u pravilu ima obilježja: ekonomskog prosperiteta i jednakosti, diverzifikovanu socijalnu strukturu s nezavisnom srednjom klasom i političku kulturu koja toleriše različitost i preferira akomodaciju. Politički narod je veoma bitan subjekt političkog procesa, ali njega treba organizovati, usmjeravati. Institucionalni pluralizam ne treba brkati s političkim pluralizmom. Vladajuća, službena partija još uvijek ima monopolsku poziciju i konstitutivno zajamčenu vodeću ulogu. Posttotalitarni režimi, a kojima pripadaju i Republika Srpska i BiH su posljedica djelovanja više faktora kao što su: promišljenih omekšavanja režima kroz reforme koje provodi vladajuća elita, unutrašnje erozije sistema i stvaranja prostora koji izmiče totalitarnoj kontroli. Ne postojanje jasne ideologije i mobilizacije u Republici Srpskoj i BiH kompenzuje se manipulacijom i pragmatičnom inkorporacijom ideoloških elemenata, kao što su patriotizam, nacionalizam, razvoj, socijalna pravda, poredak i sl. Depolitizacija koja proizvodi

apatiju je smišljena politika. Personalna vladavina je posebna podvrsta autoritarnih režima, gdje nosilac vrhovne vlasti upravlja bez bilo kakvih legalnih limita, krajnje arbitrarno, često tiranski, služeći se mesijanskom pozicijom lidera, pokroviteljstvom i korupcijom. Privilegije koristi u svrhu bogaćenja porodice, prijatelja, dvorske svite i pretorijanske garde. Neograničena vlast bilo koga proizvodi nepredvidive njegove odluke. U BiH je nažalost bez obzira na zvanični pluralizam i demokratiju još uvijek prisutan istorijski neprevaziđeni autoritarni pristup organizaciji i upravljanju državom. Demokratija i pravna država limitirane su neodgovornošću određenih nosilaca političke vlasti. Depolitizacija prema određenim subjektima sistema u BiH koja proizvodi apatiju je smišljena politika. Čitava struktura vlasti u BiH u većoj mjeri je zasnovana na pukoj lojalnosti liderskim političkim strankama, koje unutar sebe nisu demokratizovane već su liderske i autoritarne. Favorizuje se monopol samo pojedinih političkih partija i neuvažava se mišljenje drugih subjekata civilnog društva, kao što su npr. akademska zajednica, nevladine organizacije, istaknuti kulturni, obrazovni, naučni i javni radnici. Stalno ističu da je njihova partija/stranka jedini izvor istine na svim područjima. BiH i Republika Srpska trebaju kroz političku organizaciju društva i države više pažnje posvetiti političkoj kulturi, ekonomskom razvoju i investicijama, dijalogu, toleranciji, etničkom pomirenju, moralnoj obnovi, preporodu i jačanju odgo-

vornosti u stvaranju moderne demokratske i pravne države utemeljene na dejtonskom mirovnom sporazumu, uz maksimalno poštivanje autonomije univerziteta.

Tradicionalna slika univerziteta kao "kule od slonovače"–izolovane institucije posvećene čistom znanju, odvojene od briga svakodnevnog života sve više ustupa mjesto konceptu "angažovanog univerziteta". Angažovani univerzitet ne napušta svoju posvećenost akademskoj izvrsnosti, ali ovu izvrsnost stavlja u službu širih društvenih ciljeva.

Treća misija univerziteta pored obrazovanja i istraživanja, podrazumijeva direktan doprinos ekonomskom, društvenom i kulturnom razvoju zajednice. Ovaj doprinos može poprimiti različite oblike: transfer tehnologija iz istraživačkih laboratorija u industriju, cjeloživotno obrazovanje za odrasle, kulturni programi otvoreni za javnost, savjetodavne usluge za lokalne vlasti i organizacije, te, što je fokus ovog teksta–obrazovni programi koji uključuju studente u rad na problemima zajednice.

31. UNIVERZITET KAO DRUŠTVENI RESURS

Univerziteti posjeduju enormne resurse koji mogu koristiti zajednicama: stručnjake iz svih oblasti ljudskog znanja, biblioteke i arhive, laboratorije i opremu, prostorne kapacitete, ali možda najvažnije–studente pune energije, ideja i želje da naprave razliku. Treća misija podrazumijeva mobilizaciju ovih resursa na načine koji koriste široj zajednici, a ne samo onima koji formalno studiraju na univerzitetu.

Istovremeno, zajednica nije samo korisnik univerzitetskih resursa, već i izvor znanja i iskustva koji može obogatiti akademski rad. Praktičari iz različitih oblasti posjeduju ekspertizu koju akademici nemaju. Članovi zajednice imaju uvide u lokalne probleme i kontekste koji su nedostupni onima koji gledaju "izvana". Treća misija, pravilno shvaćena, podrazumijeva dvosmjerni tok znanja i resursa između univerziteta i zajednice.

32. GLOBALNI TRENDOVI I LOKALNI KONTEKST

Pokret za angažovane univerzitete dobio je zamah širom svijeta u posljednjih nekoliko decenija. Međunarodne mreže poput Talloires Network okupljaju stotine univerziteta posvećenih građanskoj angažovanosti i društvenoj odgovornosti. Evropska unija u svojim strateškim dokumentima naglašava važnost treće misije visokog obrazovanja. Nacionalne politike u mnogim zemljama potiču univerzitete da razviju strategije za doprinos lokalnom razvoju.

U kontekstu Bosne i Hercegovine i šire regije, ovi globalni trendovi poprimaju specifične obrise. Društva u tranziciji suočavaju se s nizom izazova: ekonomskim, socijalnim, političkim, ekološkim za čije rješavanje su potrebni obrazovani i angažovani građani. Univerziteti mogu igrati ključnu ulogu u razvoju ljudskog kapitala i u pružanju ekspertize za rješavanje ovih izazova. Međutim, kao što smo vidjeli, postoje značajne prepreke za ostvarivanje ovog potencijala.

33. VIZIJA, MISIJA I ORGANIZACIJA STUDENTSKIH I NASTAVNIČKIH TIJELA, ORGANIZACIJA, UDRUŽENJA UNIVERZITETA U BANJOJ LUCI

33.1. Vizija Studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci

Vizija Studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci utemeljena je na dubokom uvjerenju da akademska zajednica predstavlja mnogo više od pukog zbira pojedinaca koji se slučajno nalaze na istom mjestu u isto vrijeme. Ova vizija počiva na ideji univerziteta kao živog organizma u kojem svaki član – bio on student prve godine ili profesor s decenijama iskustva – ima svoju nezamjenjivu ulogu u stvaranju znanja, prenošenju vrijednosti i oblikovanju budućnosti društva. Studentski parlament, Unija studenata i Udruženje nastavnika i saradnika zamišljaju Univerzitet u Banjoj Luci kao instituciju koja prednjači u regionu, ne samo po kvalitetu nastavnih programa i istraživačkih rezultata, već i po načinu na koji tretira svoje članove, po kulturi dijaloga koju njeguje i po doprinosu koji daje široj zajednici.

U srcu ove vizije nalazi se shvatanje da studenti nisu pasivni primaoci usluga koje im univerzitet pruža, već aktivni sudionici u kreiranju akademskog iskustva. Kada student upiše Univerzitet u Banjoj Luci, on ne stupa u odnos potrošača i pružaoca usluge, već postaje dio zajednice s pravima, ali i odgovornostima. Vizija Studentskog parlamenta upravo je da ova prava budu ne samo formalno priznata, već svakodnevno poštovana i proširivana. To podrazumijeva da studentski glas bude prisutan svuda gdje se donose odluke koje utiču na kvalitet studiranja, od Senata univerziteta do komisija na pojedinim fakultetima, od radnih grupa koje kreiraju nastavne planove do tijela koja odlučuju o raspodjeli sredstava za studentski standard.

Unija studenata svoju viziju gradi na ideji studentskog života koji nadilazi granice predavaonica i ispitnih rokova. Studiranje jeste period intenzivnog intelektualnog rada, ali je istovremeno i formativno životno iskustvo koje oblikuje čovjeka u cjelini. Unija zamišlja Univerzitet u Banjoj Luci kao mjesto gdje studenti mogu razvijati svoje talente, istraživati interesovanja, graditi prijateljstva i profesionalne mreže, angažovati se u zajednici i pripremati se za uloge koje će preuzeti nakon što steknu diplome. Ova vizija podrazumijeva bogat vannastavni život – kulturne događaje, sportska takmičenja, humanitarne akcije, debatne klubove, studentske medije, volonterske programe – sve ono što studiranje čini nezaboravnim iskustvom,

a ne pukim odsijedanjem vremena potrebnog za dobijanje diplome.

Udruženje nastavnika i saradnika svoju viziju artikuliše kroz prizmu profesionalnog dostojanstva i akademske izvrsnosti. Nastavnici i saradnici Univerziteta u Banjoj Luci nosioci su misije prenošenja i stvaranja znanja, a ta misija zahtijeva uslove koji omogućavaju kvalitetan rad. Vizija Udruženja je univerzitet u kojem su nastavnici cijenjeni profesionalci, a ne prekarijat koji živi od ugovora do ugovora, u kojem mladi istraživači imaju jasnu perspektivu napredovanja, u kojem iskusni profesori mogu posvetiti vrijeme mentorstvu i istraživanju umjesto administrativnim obavezama koje gutaju njihovu energiju. Ova vizija uključuje i zaštitu akademskih sloboda – prava nastavnika da istražuju kontroverzne teme, da iznose nepopularne stavove, da kritikuju moćnike bez straha od posljedica.

Zajednička vizija sva tri tijela jeste Univerzitet u Banjoj Luci kao institucija koja je duboko ukorijenjena u lokalnom kontekstu, koja razumije potrebe privrede i društva Republike Srpske i Bosne i Hercegovine, ali koja istovremeno nije provincijalna niti zatvorena. Ova vizija podrazumijeva univerzitet koji aktivno učestvuje u evropskom prostoru visokog obrazovanja, koji privlači studente i nastavnike iz inostranstva, čiji diplomirani studenti mogu konkurisati na globalnom tržištu rada, čija istraživanja objavljuju se u relevantnim međunarodnim publikacijama. Vizija je to univerziteta koji ne

bježi od svoje odgovornosti prema društvu – koji se angažuje na pitanjima od javnog značaja, koji svoje kapacitete stavlja u službu rješavanja problema zajednice, koji obrazuje ne samo stručnjake već i odgovorne građane.

Konačno, vizija Studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika uključuje i način na koji se odnosi unutar akademske zajednice grade i održavaju. To je vizija univerziteta u kojem se neslaganja rješavaju dijalogom, u kojem postoje jasni i pravedni mehanizmi za žalbe i pritužbe, u kojem se diskriminacija i maltretiranje ne tolerišu ni u kom obliku. To je vizija zajednice u kojoj se poštuje različitost, bilo da se radi o različitim akademskim disciplinama, različitim političkim stavovima, ili različitim životnim iskustvima koja studenti i nastavnici donose sa sobom. Ostvarenje ove vizije nije jednokratni čin, već kontinuirani proces koji zahtijeva posvećenost, strpljenje i spremnost svih aktera da preuzmu svoj dio odgovornosti.

33.2. Misija Studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci

Misija Studentskog parlamenta Univerziteta u Banjoj Luci proizlazi iz njegovog temeljnog razloga postojanja: da zastupa interese studentske populacije pred organima upravljanja univerzitetom i da osigura da

studentski glas bude ne samo formalno prisutan, već stvarno uslišan u procesima donošenja odluka. Ova misija ima višestruke dimenzije koje se međusobno prožimaju i nadopunjuju. Prva i najočiglednija dimenzija jeste predstavnička funkcija – Studentski parlament je tijelo koje studenti biraju da govori u njihovo ime, da artikuliše njihove potrebe, da prenosi njihove prijedloge i kritike onima koji imaju moć da djeluju. Ova funkcija zahtijeva stalnu komunikaciju s bazom, redovno prikupljanje povratnih informacija, organizovanje anketa i fokus grupa, održavanje otvorenih tribina na kojima studenti mogu izraziti svoja mišljenja.

Druga dimenzija misije Studentskog parlamenta odnosi se na kontrolnu funkciju. Parlament nije samo prenosilac poruka od studenata ka upravi, već i čuvar koji pazi da se studentska prava poštuju, da se odluke donose transparentno, da se sredstva namijenjena studentima koriste u skladu s njihovom svrhom. Ova funkcija zahtijeva pristup informacijama, prisustvo na sjednicama univerzitetskih tijela, i spremnost da se postave neugodna pitanja kada je to potrebno. Treća dimenzija tiče se inicijativne uloge Parlamenta, ne samo da reaguje na prijedloge koji dolaze od drugih, već da sam pokreće inicijative, predlaže reforme, ukazuje na probleme prije nego što postanu akutni.

Studentski parlament svoju misiju ostvaruje kroz konkretne aktivnosti: učešće u radu Senata Univerziteta, gdje studentski predstavnici imaju priliku da utiču

na strateške odluke; angažman u komisijama za kvalitet nastave, gdje se analiziraju evaluacije predmeta i nastavnika; zastupanje pojedinačnih studenata koji se suočavaju s problemima u odnosu s institucijom. Misija uključuje i informisanje studentske populacije o njihovim pravima i mogućnostima, jer studentsko tijelo koje ne poznaje svoja prava ne može ih ni koristiti. Parlament organizuje info-sesije za brucoše, distribuira vodiče kroz studentska prava, održava konsultacije za studente koji se suočavaju sa specifičnim problemima.

Unija studenata svoju misiju definiše u komplementarnom, ali distinktivnom ključu. Dok je Parlament usmjeren prvenstveno na formalne procese upravljanja, Unija svoje težište stavlja na obogaćivanje studentskog života izvan učionica. Njena misija je stvaranje prilika za osobni i profesionalni razvoj studenata, za druženje i umrežavanje, za angažman u zajednici. Unija organizuje kulturne događaje: koncerte, izložbe, filmske projekcije, književne večeri, koji Univerzitet pretvaraju u kulturni centar, a ne samo obrazovnu instituciju. Organizuje sportska takmičenja koja promovišu zdravlje i timski duh, humanitarne akcije koje razvijaju osjećaj solidarnosti i društvene odgovornosti.

Misija Unije studenata uključuje i brigu o studentskom standardu u praktičnom smislu. Unija se angažuje na pitanjima smještaja u studentskim domovima, kvaliteta ishrane u studentskim menzama, dostupnosti i cijene udžbenika, mogućnosti studentskog zapošlja-

vanja. Ovo nisu glamurozna pitanja, ali su od suštinskog značaja za studente koji se bore da usklade akademske obaveze s finansijskim ograničenjima. Unija također radi na stvaranju prostora za specifične grupe studenata – studente s invaliditetom, studente roditelje, studente iz ruralnih sredina čije potrebe često ostaju nevidljive u generičkim politikama.

Osobito važan aspekt misije Unije studenata odnosi se na mentalno zdravlje i dobrobit studentske populacije. Studentske godine donose specifične izazove – pritisak akademskih obaveza, finansijsku nesigurnost, promjene u odnosima, pitanja identiteta i životnog smjera koji mogu značajno uticati na mentalno zdravlje. Unija svoju misiju vidi i u destigmatizaciji razgovora o mentalnom zdravlju, u pružanju vršnjačke podrške, u zagovaranju dostupnijih usluga savjetovanja i psihološke pomoći na Univerzitetu.

Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci svoju misiju artikuliše kroz prizmu zaštite i unapređenja profesionalnih interesa akademskog kadra. Nastavnici i saradnici suočavaju se s nizom izazova koji zahtijevaju kolektivno djelovanje: od pitanja plata i materijalnog statusa, preko radnog opterećenja i uslova rada, do pitanja profesionalnog razvoja i akademskog napredovanja. Udruženje postoji da bi se ovim pitanjima bavilo sistematski, da bi pregovaralo s upravom s pozicije kolektivne snage, da bi osiguralo da pojedinačni nastavnik ne mora sam da se bori za svoja prava.

Misija Udruženja nastavnika i saradnika uključuje i promovisanje visokih standarda u nastavi i istraživanju. Ovo nije samo pitanje individualnog kvaliteta pojedinih nastavnika, već i institucionalnih uslova koji taj kvalitet omogućavaju ili otežavaju. Udruženje se zalaže za ulaganja u istraživačku infrastrukturu, za pristup relevantnim bazama podataka i publikacijama, za mogućnosti učešća na konferencijama i stručnog usavršavanja. Misija obuhvata i etičku dimenziju, a to je promovisanje akademskog integriteta, borbu protiv plagijata, zaštitu principa da se akademsko napredovanje temelji na kvalitetu rada, a ne na političkim ili drugim vezama.

Konačno, Udruženje svoju misiju vidi i u zaštiti akademskih sloboda kao temelja univerzitetskog života. Nastavnici moraju biti slobodni da istražuju teme koje smatraju važnima, da iznose stavove koji mogu biti kontroverzni, da kritikuju moćnike bez straha od profesionalnih posljedica. Ova sloboda nije privilegija nastavnika, već preduslov za ostvarenje društvene funkcije Univerziteta kao mjesta na kojem se istina traži bez obzira na to kome ona odgovara.

33.3. Ciljevi Studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci

Ciljevi Studentskog parlamenta Univerziteta u Banjoj Luci mogu se sistematizovati u nekoliko ključnih

oblasti koje zajedno čine koherentnu agendu studentskog zastupanja. U oblasti kvaliteta nastave, Parlament postavlja sebi cilj da osigura redovne i smislene evaluacije svih nastavnih aktivnosti, da rezultati tih evaluacija budu transparentni i da se koriste za konkretna unapređenja. Ovo podrazumijeva insistiranje na tome da loše ocijenjeni predmeti i nastavnici ne mogu ostati bez posljedica, ali i da se primjeri dobre prakse prepoznaju i nagrađuju. Parlament teži ka tome da studenti budu uključeni u procese kreiranja i revizije nastavnih planova, da kurikulumi budu usklađeni s potrebama tržišta rada, ali i s akademskim standardima struke.

U oblasti studentskih prava, cilj Parlamenta je da svaki student poznaje svoja prava i da postoje efikasni mehanizmi za njihovu zaštitu. To uključuje pravo na informisanje o kriterijumima ocjenjivanja, pravo na uvid u ispitne radove, pravo na žalbu na nepravednu ocjenu, pravo na zaštitu od diskriminacije i maltretiranja. Parlament radi na uspostavljanju institucije studentskog ombudsmana ili sličnog tijela koje bi moglo posredovati u sporovima između studenata i institucije. Cilj je i unapređenje pravne regulative – statuta, pravilnika, procedura, tako da ona bolje štiti studentske interese.

Transparentnost u radu univerzitetskih organa predstavlja još jedan ključni cilj Studentskog parlamenta. Studenti imaju pravo da znaju kako se donose odluke koje utiču na njihov život, kako se troše sredstva koja se prikupljaju od školarina, koji su planovi razvoja

institucije. Parlament se zalaže za objavljivanje zapisnika sa sjednica Senata i drugih tijela, za javno dostupne budžete i finansijske izvještaje, za otvorene konkurse i jasne kriterije pri zapošljavanju i napredovanju. Transparentnost nije sama sebi svrha, već preduslov za odgovornost tek kada se zna šta se dešava, moguće je tražiti račun od onih koji su odgovorni.

Unija studenata svoje ciljeve definiše kroz prizmu obogaćivanja studentskog iskustva i podizanja studentskog standarda. U oblasti vannastavnih aktivnosti, cilj je stvoriti raznovrstan program koji odgovara različitim interesovanjima studentske populacije. To uključuje podršku studentskim organizacijama i klubovima, osiguravanje prostora i sredstava za njihove aktivnosti, koordinaciju kako bi se izbjeglo preklapanje i maksimizirao doseg. Unija teži ka tome da svaki student, bez obzira na fakultet koji pohađa, ima pristup aktivnostima koje ga zanimaju – bilo da se radi o sportu, kulturi, debati, volontiranju ili preduzetništvu.

Studentski standard predstavlja oblast u kojoj Unija postavlja ambiciozne ali konkretne ciljeve. U pogledu smještaja, cilj je poboljšanje uslova u studentskim domovima – od osnovne infrastrukture do kvaliteta života u zajednici. Unija se zalaže za veći broj stipendija i njihovu pravedniju raspodjelu, za subvencionisanje ishrane, prevoza i udžbenika, za mogućnosti studentskog zapošljavanja koje neće ugrožavati akademske obaveze. Posebna pažnja posvećuje se studentima iz

socijalno ugroženih kategorija, studentima s invaliditetom, studentima roditeljima i drugim grupama sa specifičnim potrebama.

Mentalno zdravlje i dobrobit studenata postaju sve važniji cilj Unije u vremenu kada se prepoznaje da akademski uspjeh nije moguć bez psihičke stabilnosti. Unija radi na destigmatizaciji razgovora o mentalnom zdravlju, na organizovanju radionica o upravljanju stresom i anksioznošću, na osiguravanju pristupačnijih usluga psihološkog savjetovanja. Cilj je da nijedan student ne osjeti da je sam u suočavanju s izazovima koje studentski život donosi.

Udruženje nastavnika i saradnika svoje ciljeve strukturira oko nekoliko ključnih prioriteta. Materijalni položaj akademskog osoblja predstavlja fundamentalni cilj – Udruženje se zalaže za plate koje odražavaju kvalifikacije i odgovornost nastavničkog posla, za redovnost isplata, za uslove rada koji omogućavaju dostojanstven život. Ovo uključuje i pitanja poput zdravstvenog osiguranja, penzionog osiguranja, i drugih beneficija koje čine ukupnu kompenzaciju. Udruženje pregovara s upravom i relevantnim državnim organima kako bi se osiguralo da akademska profesija bude materijalno atraktivna i da Univerzitet može privući i zadržati kvalitetne kadrove.

Uslovi rada predstavljaju još jedan ključni cilj Udruženja. Ovo uključuje pitanje radnog opterećenja, broj sati nastave, administrativne obaveze, očekivanja u po-

gledu istraživanja, koje mora biti realistično i ostavljati prostor za kvalitetan rad. Udruženje se zalaže za jasne opise poslova, za pravičnu raspodjelu zadataka, za zaštitu od prekomjernog opterećenja. Uslovi rada uključuju i fizičku infrastrukturu – adekvatne kancelarije, opremu, pristup literaturi i bazama podataka, sve ono što nastavniku treba da bi mogao obavljati svoj posao.

Profesionalni razvoj i napredovanje čine cilj koji je posebno važan za mlađe nastavnike i saradnike. Udruženje se zalaže za jasne i transparentne kriterije napredovanja, za podršku u objavljivanju naučnih radova, za mogućnosti učešća na konferencijama i stručnog usavršavanja. Cilj je da svaki nastavnik i saradnik ima jasnu perspektivu razvoja karijere, da napredovanje zavisi od kvaliteta rada, a ne od drugih faktora, da mladi istraživači mogu zamisliti svoju budućnost na Univerzitetu.

33.4. Metod rada Studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci

Metod rada Studentskog parlamenta Univerziteta u Banjoj Luci zasniva se na principima demokratske reprezentativnosti, transparentnosti i efikasnosti. Strukturu Parlamenta čine predstavnici izabrani na svakom od fakulteta i akademija koje čine Univerzitet, čime se osigurava da svaki dio akademske zajednice ima svoj glas u ovom tijelu. Izbori za studentske predstavnike

održavaju se redovno, u skladu sa statutarnim odredbama, a izborni proces je otvoren za sve zainteresovane studente koji ispunjavaju propisane uslove. Ovaj demokratski mandat daje legitimitet Parlamentu da govori u ime studentske populacije.

Operativni rad Parlamenta odvija se kroz redovne sjednice na kojima se razmatraju aktuelna pitanja, donose zaključci i formulišu prijedlozi. Sjednice se sazivaju prema utvrđenom rasporedu, ali i vanredno kada to zahtijevaju okolnosti. Dnevni red sjednica priprema se unaprijed i distribuira članovima, a svaki član ima pravo da predloži tačke za dnevni red. Rasprave na sjednicama vode se u skladu s poslovnikom koji osigurava da svako može doći do riječi, da se argumenti čuju, da se odluke donose nakon temeljitog razmatranja. Glasanje je u pravilu javno, osim u slučajevima gdje je tajnost opravdana, a za donošenje odluka potrebna je većina u skladu sa statutom.

Rad Parlamenta organizuje se kroz komisije ili odbore zadužene za specifične oblasti. Komisija za akademska pitanja bavi se kvalitetom nastave, nastavnim planovima, evaluacijama; komisija za studentski standard fokusira se na materijalne uslove studiranja; komisija za međunarodnu saradnju koordiniše aktivnosti razmjene i partnerstva. Ovakva struktura omogućava specijalizaciju i efikasniji rad na kompleksnim temama. Komisije pripremaju materijale i prijedloge koji se potom iznose pred plenum Parlamenta na usvajanje.

Komunikacija sa studentskom bazom predstavlja ključni element metoda rada Parlamenta. Nije dovoljno da predstavnici budu izabrani – oni moraju ostati u stalnom kontaktu s onima koje predstavljaju. To se postiže kroz različite kanale: redovne izvještaje o radu koji se objavljuju na veb stranicama i društvenim mrežama, otvorene tribine na kojima studenti mogu izraziti svoja mišljenja i postaviti pitanja, prisustvo predstavnika na fakultetima u određenim terminima za konsultacije. Ankete i upitnici koriste se za prikupljanje mišljenja o specifičnim pitanjima, a rezultati se koriste kao osnova za formulisanje stavova Parlamenta.

Odnos s organima Univerziteta uređen je statutom i drugim aktima, ali se gradi i kroz svakodnevnu praksu. Predstavnici Parlamenta učestvuju u radu Senata, upravnih i drugih tijela u skladu s propisanim kvotama. Njihova uloga u tim tijelima nije dekorativna – oni su ravnopravni članovi s pravom glasa i pravom da pokreću inicijative. Parlament također održava redovne sastanke s rektorom i prorektorima, na kojima se razmatraju aktuelna pitanja i usklađuju pozicije. U slučajevima neslaganja, Parlament koristi legitime metode pritiska – javna obraćanja, kampanje, a kao krajnju mjeru i protest, ali uvijek dajući prednost dijalogu i pregovaranju.

Unija studenata primjenjuje nešto drugačiji metod rada, prilagođen njenoj misiji organizovanja vannastavnih aktivnosti i pružanja usluga studentima. Struk-

turu Unije čine članovi koji se učlanjuju dobrovoljno, a vodstvo se bira na godišnjim skupštinama. Za razliku od Parlamenta koji ima formalniju strukturu, Unija njeguje horizontalniji pristup u kojem inicijativa može doći od bilo kojeg člana, a hijerarhija se svodi na minimum potreban za koordinaciju.

Rad Unije organizuje se prvenstveno kroz projekte. Kada se identifikuje potreba ili prilika – bilo da se radi o organizovanju koncerta, pokretanju humanitarne akcije, ili uspostavljanju novog servisa za studente formira se projektni tim koji preuzima odgovornost za realizaciju. Ovakav pristup omogućava fleksibilnost i brzu reakciju na nove ideje. Projekti imaju jasne ciljeve, rokove i budžete, a po završetku se evaluiraju kako bi se izvukle pouke za buduće aktivnosti.

Volonterizam predstavlja okosnicu rada Unije. Većina aktivnosti realizuje se zahvaljujući dobrovoljnom angažmanu članova koji ulažu svoje vrijeme i energiju bez materijalne naknade. Ovakav model ima svoje prednosti jer omogućava realizaciju aktivnosti s minimalnim budžetom i gradi osjećaj zajedništva među učesnicima, ali i izazove, posebno u pogledu kontinuiteta kada se generacije studenata smjenjuju. Unija zato ulaže u obuku volontera, u dokumentovanje procedura i znanja, u stvaranje institucionalne memorije koja nadživljava pojedince.

Finansiranje aktivnosti Unije dolazi iz različitih izvora: subvencije od Univerziteta, projektna sredstva

od donatora, članarine, prihodi od pojedinih aktivnosti. Upravljanje finansijama mora biti transparentno i odgovorno, s jasnim procedurama odobravanja troškova i redovnim izvještavanjem članstvu. Unija također razvija kapacitete za pisanje projektnih prijedloga i apliciranje za sredstva iz različitih fondova, što omogućava realizaciju ambicioznijih aktivnosti.

Udruženje nastavnika i saradnika svoj metod rada temelji na modelu strukovnog organizovanja koji je provjereno efikasan u zaštiti profesionalnih interesa. Članstvo u Udruženju je dobrovoljno i otvoreno za sve nastavnike i saradnike Univerziteta. Najviši organ je skupština članstva koja se sastaje redovno, bira rukovodstvo, usvaja programske dokumente i finansijske izvještaje. Između skupština, Udruženjem upravlja izvršni odbor ili predsjedništvo koje donosi operativne odluke.

Kolektivno pregovaranje predstavlja ključni instrument u radu Udruženja. Kada se radi o pitanjima koja utiču na sve ili većinu članova, a to su plate, radno vrijeme, uslovi rada tada Udruženje nastupa kao kolektivni pregovarač vis-à-vis uprave Univerziteta i relevantnih državnih organa. Snaga u pregovorima dolazi od jedinstva članstva i spremnosti da se koriste legitimna sredstva pritiska ako pregovori ne daju rezultate. Udruženje zato ulaže u informisanje i mobilizaciju članova, u izgradnju solidarnosti, u pripremu za eventualne konflikte.

Pored kolektivnih akcija, Udruženje pruža i individualnu podršku članovima. Nastavnik koji se suočava s problemom bilo da se radi o sporu s upravom, pitanju napredovanja, ili bilo kojoj drugoj situaciji može se obratiti Udruženju za savjet i pomoć. Udruženje može posredovati, pružiti pravnu pomoć, ili na drugi način podržati člana. Ova funkcija pojačava percepciju korisnosti članstva i motiviše nastavnike da se učlane i aktiviraju.

Rad Udruženja uključuje i aktivnosti usmjerene na profesionalni razvoj članova. To mogu biti seminari o nastavnim metodama, radionice o pisanju naučnih radova, predavanja o aktuelnim pitanjima iz oblasti visokog obrazovanja. Ovakve aktivnosti ne samo da doprinose kvalitetu rada članova, već i jačaju osjećaj profesionalnog identiteta i pripadnosti zajednici nastavnika.

33.5. Saradnja menadžmenta Univerziteta, Studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci

Saradnja između menadžmenta Univerziteta u Banjoj Luci i tijela koja predstavljaju studente i nastavnike nije opcija koju akteri mogu birati prema nahođenju, već nužnost koja proizlazi iz same prirode univerzitetske institucije. Univerzitet nije preduzeće u kojem menadžment naređuje, a zaposleni izvršavaju, niti je puka

uslužna djelatnost u kojoj korisnici plaćaju za određeni proizvod. Univerzitet je zajednica učenih čiji je cilj proizvodnja i prenošenje znanja, a ta misija može se ostvariti samo ako svi njeni članovi – studenti, nastavnici, administrativno osoblje i rukovodstvo rade zajedno u duhu uzajamnog poštovanja i zajedničke posvećenosti.

Institucionalni okvir za saradnju čini mreža tijela u kojima su zastupljeni predstavnici svih grupa. Senat Univerziteta, kao najviše akademsko tijelo, uključuje studentske predstavnike koji učestvuju u donošenju odluka o nastavnim planovima, standardima kvaliteta, i drugim akademskim pitanjima. Upravni odbor, koji odlučuje o finansijskim i poslovnim pitanjima, također ima propisano učešće različitih interesnih grupa. Na nivou fakulteta postoje slična tijela – vijeća, komisije u kojima se praktikuje zajednički rad.

Formalna struktura, međutim, sama po sebi ne garantuje kvalitetnu saradnju. Moguće je ispuniti sve statutarne zahtjeve održavati sjednice, slati pozive, voditi zapisnike, a da saradnja ipak bude površna i neproduktivna. Kvalitetna saradnja zahtijeva kulturu koja ide iznad formalnosti, koja se gradi kroz svakodnevnu praksu i lični odnos između aktera. To znači da rektor i dekani ne komuniciraju sa studentskim i nastavničkim predstavnicima samo na formalnim sjednicama, već održavaju redovne neformalne konsultacije, da su dostupni za razgovor kada se pojavi problem, da aktivno traže povratne informacije umjesto da čekaju da im se neko obrati.

Preduslov za kvalitetnu saradnju jeste uzajamno poštovanje između partnera. Menadžment mora posmatrati studentska i nastavnička tijela kao legitimne predstavnike svojih konstituenata, a ne kao smetnju ili nužno zlo. To znači da se njihovi stavovi uzimaju ozbiljno, da se na njihove prijedloge odgovara argumentovano, da se u slučaju neslaganja traži kompromis umjesto da se koristi moć za nametanje rješenja. S druge strane, studentska i nastavnička tijela moraju razumjeti ograničenja i pritiske s kojima se suočava menadžment – budžetska ograničenja, zakonske obaveze, očekivanja osnivača i formulisati svoje zahtjeve na način koji uvažava ove realnosti.

Transparentnost je još jedan ključni element uspješne saradnje. Menadžment koji skriva informacije, koji donosi odluke iza zatvorenih vrata, koji svoja objašnjenja svodi na "tako mora biti" bez obrazloženja, podriva povjerenje koje je temelj saradnje. Nasuprot tome, menadžment koji otvoreno dijeli informacije o stanju institucije, koji objašnjava razloge za svoje odluke, koji priznaje greške kada ih napravi, gradi povjerenje koje omogućava konstruktivan rad i u teškim situacijama. Isto važi i za studentska i nastavnička tijela – njihov rad mora biti transparentan prema bazi koju predstavljaju, ali i prema partnerima s kojima sarađuju.

Konkretni oblici saradnje uključuju zajedničke radne grupe za pripremu važnih dokumenata – strateških planova, pravilnika, nastavnih programa. U

ovakvim grupama predstavnici različitih interesnih grupa zajedno rade na pronalaženju rješenja, umjesto da se gotovi prijedlozi "spuštaju" s vrha na odobrenje. Uključuju i zajedničke komisije za praćenje kvaliteta, za rješavanje studentskih žalbi, za planiranje razvoja infrastrukture. Svaka od ovih komisija predstavlja prostor u kojem se različite perspektive susreću i usklađuju.

Saradnja se manifestuje i u svakodnevnom rješavanju problema. Kada se pojavi problem bilo da se radi o nezadovoljstvu studenata određenim predmetom, teškoćama nastavnika s resursima, ili bilo čemu drugom – kultura saradnje znači da se problem adresira zajednički, da se traže uzroci, da se pronalaze rješenja koja zadovoljavaju sve strane. Nasuprot kulturi u kojoj se problemi guraju pod tepih ili prebacuju odgovornost, kultura saradnje podrazumijeva proaktivno suočavanje s izazovima.

Posebno važna je saradnja u vremenima krize ili značajnih promjena. Kada se Univerzitet suočava s budžetskim rezovima, kada se uvode nove zakonske obaveze, kada se odvijaju procesi restrukturiranja, upravo tada je saradnja najpotrebnija i najteža. U ovakvim situacijama postoji iskušenje da menadžment donosi odluke brzo i jednostrano, pravdajući se hitnosti. Međutim, odluke donesene bez konsultacija s onima na koje utiču često nailaze na otpor, teško se implementiraju, i ostavljaju trajne ožiljke na odnosima. Nasuprot

tome, krize mogu biti prilika za jačanje saradnje – zajedničko suočavanje s izazovima gradi solidarnost i povjerenje koje traje i nakon što kriza prođe.

Saradnja ne znači odsustvo konflikta. Interesi studenata, nastavnika i menadžmenta se nekada ne podudaraju, i to je normalno i legitimno. Ono što saradnja znači jeste da se konflikti rješavaju kroz dijalog i pregovaranje, a ne kroz nametanje, opstrukciju ili eskalaciju. Znači da strane ulaze u konflikt s namjerom da pronađu rješenje, a ne da pobijede protivnika. Znači da se i nakon oštrih rasprava može nastaviti raditi zajedno, bez da neslaganja u jednom pitanju otruju cjelokupni odnos.

33.6. Autonomija menadžmenta Univerziteta, Studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci

Autonomija predstavlja temeljnu vrijednost univerzitetske institucije, utkanu u njenu viševjekovnu tradiciju i neophodnu za ispunjenje njene društvene funkcije. Kada govorimo o autonomiji u kontekstu Univerziteta u Banjoj Luci, govorimo o više distinktivnih, ali međusobno povezanih dimenzija koje se odnose na različite aktere i aspekte univerzitetskog života. Svaka od ovih dimenzija ima svoje utemeljenje, svoje granice i svoje izazove.

Autonomija univerziteta kao institucije odnosi se na njegovu nezavisnost od vanjskih centara moći – političkih struktura, privrednih interesa, ideoloških grupa u donošenju odluka o akademskim pitanjima. Ova autonomija uključuje slobodu u određivanju nastavnih planova i programa, u izboru metoda nastave i istraživanja, u postavljanju standarda za sticanje diploma, u izboru nastavnika i studenata. Bez ove autonomije, univerzitet prestaje biti mjesto slobodnog istraživanja istine i postaje instrument za služenje partikularnim interesima, kakvi god oni bili.

Institucionalna autonomija Univerziteta u Banjoj Luci, kao javne institucije, nužno je ograničena na određene načine. Univerzitet se finansira iz javnih sredstava i mora odgovarati za način na koji ta sredstva koristi. Djeluje u okviru zakonske regulative koju donose demokratski izabrana tijela. Ima obaveze prema društvu koje ga finansira – obaveze da obrazuje kvalitetne stručnjake, da proizvodi znanje od javnog interesa, da doprinosi razvoju zajednice. Autonomija, dakle, ne znači odsustvo odgovornosti, već prostor slobode unutar okvira odgovornosti.

Izazovi za institucionalnu autonomiju dolaze iz različitih pravaca. Političke strukture mogu pokušavati uticati na kadrovske odluke, na sadržaj nastave, na rezultate istraživanja. Privredni akteri mogu vršiti pritisak da se programi prilagode njihovim kratkoročnim potrebama nauštrb šireg obrazovanja. Ideološke grupe

mogu zahtijevati da se određeni stavovi promovišu ili potiskuju. Odbrana autonomije zahtijeva stalnu budnost, jasne principe i spremnost da se kaže "ne" pritiscima koji prelaze granice legitimnog.

Autonomija menadžmenta Univerziteta – rektora, prorektora, dekana, upravnih tijela predstavlja specifičnu dimenziju unutar šire institucionalne autonomije. Menadžment mora imati prostor da donosi operativne odluke, da upravlja resursima, da reaguje na izazove, bez potrebe da za svaki korak traži odobrenje vanjskih faktora. Istovremeno, autonomija menadžmenta je ograničena iznutra odgovornostima prema akademskoj zajednici, obavezom poštovanja statutarnih procedura, potrebom za konsultacijama sa studentskim i nastavničkim tijelima.

Studentski parlament i Unija studenata svoju autonomiju crpe iz demokratskog mandata koji im daje studentska populacija. Kada studenti na izborima biraju svoje predstavnike, oni im povjeravaju ovlasti da govore u njihovo ime, da donose odluke o pitanjima iz svoje nadležnosti, da zastupaju studentske interese i pred upravom i pred vanjskim akterima. Ova autonomija je preduslov za kredibilitet studentskih tijela – parlament koji bi bio pod kontrolom uprave ne bi mogao efikasno zastupati studente niti bi imao njihovo povjerenje.

Autonomija studentskih tijela manifestuje se u nekoliko ključnih aspekata. Sloboda izbora vodstva bez miješanja uprave ili vanjskih faktora. Sloboda određi-

vanja prioriteta i metoda rada. Sloboda kritikovanja odluka uprave, čak i oštro, bez straha od sankcija. Sloboda udruživanja s drugim studentskim organizacijama i učešća u širim društvenim pokretima. Ova autonomija, naravno, postoji unutar okvira zakona i statuta, i ne oslobađa studentska tijela od odgovornosti za svoje postupke.

Udruženje nastavnika i saradnika svoju autonomiju temelji na profesionalnom identitetu članstva i na tradiciji strukovnog organizovanja. Nastavnici i saradnici, kao profesionalci s visokim kvalifikacijama, imaju pravo da se organizuju radi zaštite svojih interesa, da kolektivno pregovaraju o uslovima rada, da javno iznose svoje stavove o pitanjima od profesionalnog značaja. Ova autonomija nije samo pravo nastavnika, već i garant kvaliteta – autonomno udruženje može ukazivati na probleme, boriti se za standarde, štititi akademski integritet na način na koji to ne mogu pojedinci koji se boje za svoje pozicije.

Autonomija Udruženja nastavnika podrazumijeva nezavisnost od uprave Univerziteta u svom djelovanju. Udruženje mora moći kritikovati odluke uprave, zahtijevati promjene, čak i organizovati akcije pritiska ako je potrebno, bez straha da će njegovi članovi snositi posljedice. Ovo ne znači da je Udruženje u permanentnom sukobu s upravom – naprotiv, konstruktivna saradnja je poželjna, ali znači da saradnja mora biti izbor, a ne prinuda.

Odnos između autonomija različitih tijela nije uvijek harmoničan. Autonomija menadžmenta da donosi odluke može se sukobiti s autonomijom studentskih tijela da te odluke kritikuju i osporavaju. Autonomija nastavničkog udruženja da pregovara o uslovima rada može ograničiti autonomiju menadžmenta u raspolaganju resursima. Ovi potencijalni konflikti nisu greška sistema, već njegov inherentni dio – univerzitet je zajednica različitih interesa i perspektiva, a autonomija svakog dijela osigurava da nijedan glas ne bude ugušen.

Balansiranje autonomija različitih aktera zahtijeva zrelu institucionalnu kulturu. Zahtijeva poštovanje procedura koje osiguravaju da svako ima priliku da bude saslušan. Zahtijeva spremnost na kompromis i razumijevanje da autonomija jednog aktera ima granice tamo gdje počinje autonomija drugog. Zahtijeva i zajedničku posvećenost instituciji, svijest da različiti akteri, uprkos različitim perspektivama, dijele interes za uspjeh Univerziteta u cjelini.

33.7. Međunarodna saradnja menadžmenta Univerziteta, Studentskog parlamenta, Unije studenata i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci

U savremenom svijetu u kojem su znanje, ideje i ljudi u stalnom pokretu preko granica, međunarodna saradnja prestaje biti dodatak osnovnoj djelatnosti uni-

verziteta i postaje njen integralni dio. Univerzitet u Banjoj Luci, smješten u regionu koji prolazi kroz složene procese tranzicije i integracija, ima poseban interes da gradi mostove prema akademskim zajednicama širom svijeta. Ova saradnja ne služi samo sticanju prestiža, već donosi konkretne koristi studentima, nastavnicima i instituciji u cjelini.

Menadžment Univerziteta ima ključnu ulogu u uspostavljanju institucionalnih temelja za međunarodnu saradnju. To podrazumijeva sklapanje sporazuma o saradnji s partnerskim univerzitetima, koji definišu okvire za razmjenu studenata i nastavnika, zajedničke istraživačke projekte, i druge oblike saradnje. Menadžment radi na uključivanju Univerziteta u evropske programe poput Erasmus+, koji omogućavaju finansiranje mobilnosti i zajedničkih projekata. Održava kontakte s diplomatskim predstavništvima, kulturnim centrima i međunarodnim organizacijama koje mogu podržati internacionalizaciju.

Strateško planiranje međunarodne saradnje podrazumijeva identifikovanje prioritetnih partnera i oblasti saradnje. Nije moguće niti svrsishodno sarađivati sa svima – potrebno je fokusirati resurse na partnerstva koja donose najveću vrijednost. Za Univerzitet u Banjoj Luci, to može značiti jačanje veza s univerzitetima u regionu s kojima dijeli jezičku i kulturnu bliskost, ali i uspostavljanje partnerstava s institucijama iz EU koje mogu pomoći u procesu harmonizacije s evropskim

standardima. Posebno vrijedna mogu biti partnerstva s univerzitetima u dijaspori, gdje postoje zajednice iz Bosne i Hercegovine koje mogu poslužiti kao most.

Studentski parlament i Unija studenata imaju značajnu ulogu u međunarodnoj dimenziji univerzitetskog života. Studentska tijela mogu se povezivati s partnerskim organizacijama na drugim univerzitetima, razmjenjivati iskustva o studentskom organizovanju, zajednički se boriti za studentske interese na regionalnom i evropskom nivou. Članstvo u krovnim organizacijama poput Evropske studentske unije otvara pristup mrežama, informacijama i resursima koji nadilaze mogućnosti pojedinačne institucije.

Organizovanje studentske mobilnosti predstavlja oblast u kojoj studentska tijela mogu dati poseban doprinos. Dok menadžment osigurava formalne okvire, Studentski parlament i Unija mogu raditi na informisanju studenata o mogućnostima razmjene, na pružanju podrške onima koji se pripremaju za boravak u inostranstvu, na integraciji stranih studenata koji dolaze na Univerzitet u Banjoj Luci. Vršnjačka podrška da student koji je prošao kroz iskustvo razmjene savjetuje onog koji se priprema, često je efikasnija od formalne orijentacije.

Međukulturno razumijevanje i tolerancija razvijaju se kroz direktni kontakt s ljudima iz drugih sredina, i studentske aktivnosti mogu biti platforma za ovakve susrete. Organizovanje međunarodnih studentskih do-

gađaja, ljetnih škola, debatnih turnira, kulturnih večeri – sve su to prilike da studenti iz različitih zemalja rade zajedno, uče jedni o drugima, i grade veze koje mogu trajati cijelog života.

Udruženje nastavnika i saradnika međunarodnu saradnju koristi za unapređenje profesionalnog razvoja svojih članova i za zagovaranje standarda usklađenih s međunarodnom praksom. Učešće u međunarodnim naučnim mrežama omogućava nastavnicima pristup najnovijim istraživanjima u njihovim oblastima, mogućnosti za saradnju na projektima, i platformu za objavljivanje i prezentovanje vlastitog rada. Ove mreže su posebno važne za istraživače iz manjih akademskih zajednica koje nemaju kritičnu masu stručnjaka u pojedinim područjima.

Mobilnost nastavnika – predavanja na partnerskim univerzitetima, istraživački boravci, učešće na konferencijama obogaćuje njihov rad i donosi nova znanja i metode natrag u Banju Luku. Udruženje može zagovarati da Univerzitet osigura sredstva za ove aktivnosti, da se mobilnost vrednuje pri napredovanju, da administrativne procedure ne predstavljaju prepreku. Može i organizovati razmjenu informacija među članovima o mogućnostima i iskustvima u međunarodnoj saradnji.

Zajedničko djelovanje svih aktera na polju međunarodne saradnje može pozicionirati Univerzitet u Banjoj Luci kao vidljivog i aktivnog člana evropske akademske zajednice. Ovo zahtijeva koordinaciju – da

menadžment, studentska tijela i nastavničko udruženje ne djeluju izolovano, već usklađuju svoje napore, dijele informacije o kontaktima i prilikama, zajednički predstavljaju Univerzitet na međunarodnoj sceni. Zahtijeva i realističan pogled na mogućnosti – internacionalizacija zahtijeva resurse, i nije moguće sve odjednom. Strateški pristup, jasni prioriteti i strpljiv rad mogu, međutim, donijeti rezultate koji značajno unapređuju kvalitet i ugled Univerziteta.

Konačno, međunarodna saradnja nije sama sebi svrha, već sredstvo za ostvarenje šire misije Univerziteta. Cilj nije imati impresivnu listu partnerskih institucija koja se citira u izvještajima, već osigurati da studenti i nastavnici Univerziteta u Banjoj Luci imaju pristup najboljim znanjima i praksama, da mogu mjeriti svoj rad međunarodnim standardima, da doprinose globalnoj akademskoj zajednici i od nje primaju. U tom smislu, uspjeh međunarodne saradnje mjeri se ne brojem potpisanih sporazuma, već kvalitetom obrazovanja i istraživanja, zapošljivošću diplomiranih studenata, uticajem naučnog rada, svim onim što čini dobar univerzitet.

33.8. Perspektive za budućnost / Preporuke za institucionalnu politiku

Na osnovu analize sprovedene u ovom tekstu, moguće je formulisati nekoliko preporuka za institucionalnu politiku. Prije svega, potrebno je da univerziteti

jasno artikulišu svoju posvećenost trećoj misiji u strateškim dokumentima i da ovu posvećenost operacionalizuju kroz konkretne mjere i resurse.

Sistemi napredovanja i nagrađivanja nastavnika moraju se reformisati kako bi vrednovali rad sa zajednicom ravnopravno s tradicionalnim akademskim aktivnostima. Ovo ne znači smanjivanje standarda, već proširivanje kriterija izvrsnosti kako bi uključili i doprinos zajednici.

Potrebno je osigurati administrativnu infrastrukturu za podršku društveno korisnom učenju, bilo kroz centralizovane centre, bilo kroz distribuisane resurse na nivou fakulteta. Ova infrastruktura treba olakšavati uspostavljanje partnerstava, pružati logističku podršku i dokumentovati aktivnosti. Finansijski resursi moraju biti dostupni za projektne aktivnosti, obuku nastavnika i studenata, te za kompenzovanje partnera iz zajednice za njihovo vrijeme i angažman.

Preporuke za nastavnike

Nastavnici zainteresovani za integraciju društveno korisnog učenja u svoju nastavu, trebaju početi s malim koracima. Nije potrebno odmah transformisati čitav kurs već je moguće početi s jednom aktivnošću ili projektom i postepeno proširivati. Važno je učiti iz iskustva, kako vlastitog, tako i kolega koji su već implementirali ovakve pristupe.

Izgradnja odnosa s partnerima iz zajednice zahtijeva vrijeme i strpljenje. Najbolja partnerstva nastaju organski, kroz autentični interes i poštovanje, a ne kroz formalne aranžmane nametnute odozgo. Nastavnici trebaju aktivno tražiti prilike za upoznavanje organizacija u svojoj zajednici i istraživati mogućnosti za saradnju.

Refleksivna praksa ključna je za kontinuirano poboljšanje. Nastavnici trebaju dokumentovati svoje pristupe, evaluirati njihove efekte i biti spremni na prilagođavanje na osnovu onoga što nauče.

Preporuke za studente

Studenti trebaju aktivno tražiti prilike za angažman u zajednici, čak i ako njihov fakultet ne nudi formalne programe društveno korisnog učenja. Volontiranje, stažiranje u nevladinim organizacijama, učešće u studentskim inicijativama, sve su to načini da se stekne iskustvo koje nadopunjuje formalno obrazovanje.

Kada sudjeluju u programima društveno-korisnog učenja, studenti trebaju pristupiti s otvorenošću i spremnošću za učenje. Zajednica nije laboratorij u kojem se testiraju teorije, već živi organizam s kompleksnom istorijom i dinamikom. Poštovanje prema partnerima i članovima zajednice temelj je svakog smislenog angažmana.

Refleksija nije samo akademski zahtjev, već suštinska komponenta učenja. Studenti trebaju kultivisati naviku promišljanja o svojim iskustvima, postavljanja pitanja i traženja dubljih razumijevanja.

ZAKLJUČAK

Univerzitetski projekat "Studenti i zajednica" i ova publikacija - knjiga na temu Treća misija: Univerzitet kao prostor društvenog učenja predstavlja konkretnu inicijativu za unapređenje povezanosti između visokog obrazovanja i šire zajednice. Prvenstveno je namijenjen univerzitetskim nastavnicima koji bi bili spremni na promjenu u nastavi, ovaj Projekat nudi okvir za transformaciju obrazovne prakse u skladu s principima društveno-korisnog učenja. Analiza provedena u ovoj publikaciji/knjizi - kroz odabrane teme iz Projekta pokazala je da postoji snažna teorijska i empirijska podrška za ovakve pristupe. Od Deweyevih uvida o prirodi učenja do savremenih istraživanja o efektima service-learninga, dokazna baza ukazuje na potencijal društveno-korisnog učenja da unaprijedi kako akademske ishode, tako i građanski razvoj studenata. Međutim, realizacija ovog potencijala zahtijeva prevazilaženje značajnih prepreka. Institucionalna podrška, organizacijska kultura univerziteta, spremnost partnera iz zajednice, sve su to faktori koji utiču na mogućnost implementacije kvalitetnih programa. Bez sistemskih promjena na institucionalnom nivou, društveno-korisno učenje će ostati na marginama, zavisno o entuzijazmu pojedinačnih nastavnika.

Treća misija univerziteta nije luksuz koji sebi mogu priuštiti samo bogate institucije. Naprotiv, upravo u

društvima koja se suočavaju s velikim izazovima, kakva je i Bosna i Hercegovina, univerziteti imaju moralnu i praktičnu obavezu da doprinesu rješavanju tih izazova. Studenti koji diplomiraju s iskustvom angažmana u zajednici bolje su pripremljeni da postanu profesionalci koji služe društvu i građani koji aktivno sudjeluju u demokratskom životu.

Vrijeme je da univerziteti u regiji ozbiljno preuzmu svoju treću misiju. Projekat "Studenti i zajednica" može biti jedan od koraka na tom putu, ali samo ako dobije potrebnu institucionalnu podršku i ako postane dio šire strategije za transformaciju visokog obrazovanja. Budućnost naših zajednica zavisi od toga hoćemo li uspjeti obrazovati generacije koje nisu samo kompetentne u svojoj struci, već i predane dobrobiti zajednice u kojoj žive. Nauka i univerziteti su podbacili radi svojih oštrih političkih podjela i ideoloških opredjeljenja u istorijskoj prilici tranzicije uopšte, pa tako i tranzicije univerziteta i akademske zajednice da analizira i predviđa događaje. Postkomunistička tranzicija političko-ekonomskih institucija i kulturnih obrazaca suočava se sa brojnim aspektima klasičnog problema interakcije kulture i političke strukture, te iz tih razloga povećava se prisustvo neprimjerene tranzicije univerziteta i akademske zajednice u društvima u tranziciji. To znači da priroda socioekonomskih, istorijsko-etničkih, kulturno-vrijednosnih, i ideološko-političkih rascjepa u društvima u tranziciji i dalje se zadržava u zoni tzv. „teških društava

za demokratiju" (Satori). Globalizacijski procesi su nametnuli raspodjelu rizika, umjesto ranijih unutar društvenih procesa koji su se odvijali u okvirima raspodjele dobara (i usluga) između aktera u procesima tranzicije i rada. Transformacija organizacija rada se odvija u pravcu njihove sve veće promjenljivosti, prilagodljivosti i privremenosti (tzv. „3P"). U tu transformaciju procesi globalizacije su „unijeli" in, a na univerzitete neke dominantne novoliberalne vrijednosti sa novoliberalnim ideologijama, a to se ne može zanemariti, tim više što u pozadini svake ideologije stoji „zaštitnička" funkcija odgovarajućih društvenih aktera u čijem središtu je borba za profit. U ovoj borbi univerziteti i akademska zajednica gube svoj identitet, gube svoju dušu. U društvima u tranziciji traženo je uvođenje demokratije, bez obzira na konkretne političke i ekonomske uslove, a zanemarena je briga za izgradnju institucija, za izgradnju univerziteta i akademske zajednice. Nedostatak odgovarajućeg institucionalnog okvira omogućio je još jednu nesreću više i to da slobodno tržište nužno dobije oblik crne berze, privatizacija postaje velika pljačka kao „prvobitna akumulacija kapitala", a umjesto kapitala (kojeg nema) imamo spremnost nekih „političkih elita" da rasprodaju „naciju", državu i resurse, do spremnosti da stanovništvo uvedu u tzv. dobrovoljno ropstvo. Antinarodna i antidržavna koalicija „novih – starih" tajkuna u društvima u tranziciji uništila je državu, stvorila bogatu manjinu i masovno osiromašila građane/stanovništvo i

projektovano ih gura u društveno štetna ponašanja (teorija devijantnosti). Smatramo da se tranzicija, pa tako i moderna reforma univerziteta kao put ka slobodi u većini postsocijalističkih zemalja danas ostvaruje putem osiromašenja naroda i njihovim uvođenjem u tzv. dobrovoljno ropstvo. Maksimalizacija profitne orijentacije, od koje nisu imuni i neki univerziteti i akademska zajednica u društvima u tranziciji u navedenim uslovima otvorila je vrata za prodor nelegalnog kapitala i za jačanje neodgovornih subjekata u društvu i državi, organizovanog kriminala i korupcije, što u većoj mjeri uništava slobodu misli i akademska prava i slobode, dakle razara akademsku zajednicu, pa i univerzitete. Kriminalizacija državnih struktura i nosioca funkcija vlasti postaje pitanje od posebnog značaja, što se suštinski prenosi i na univerzitete i akademsku zajednicu. Rješenja za društva u tranziciji treba tražiti u jačanju uloge socijalne države, u moralnom preporodu svih subjekata, pa i univerziteta i akademske zajednice, da bi se mogli rješavati nagomilani problemi u sferi svakodnevnog života i društvenih servisa, umjesto njenog sve većeg ograničavanja koje izaziva otklon građana ka desničarskim opcijama. Treba uspostaviti održivu ravnotežu sukoba i konsenzusa u društvima u tranziciji i jačati ulogu univerziteta i akademske zajednice sa sloganom ... „ smjelosti, smjelosti, više smjelosti...“

LITERATURA I IZVORI

1. Bringle, R. G., & Hatcher, J. A. (1996). Implementing service learning in higher education. *Journal of Higher Education*, *67*(2), 221–239.
2. Butin, D. W. (2010). *Service-learning in theory and practice: The future of community engagement in higher education*. Palgrave Macmillan.
3. Čulum, B., & Ledić, J. (2011). *Sveučilišni nastavnici i civilna misija sveučilišta*. Filozofski fakultet u Rijeci.
4. Dewey, J. (1938). *Experience and education*. Macmillan.
5. Eyler, J., & Giles, D. E. (1999). *Where's the learning in service-learning?* Jossey-Bass.
6. Hrvatić, N. (2011). Interkulturalni kurikulum i obrazovanje na manjinskim jezicima. *Pedagogijska istraživanja*, *8*(1), 7–18.
7. Jacoby, B. (Ur.). (1996). *Service-learning in higher education: Concepts and practices*. Jossey-Bass.
8. Jarić, I., & Đerić, M. (2019). Kurikulum i tržište rada: Uporedna analiza kurikularnih ishoda studijskog programa sociologije na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu i traženih kompetencija na tržištu rada. *Sociologija*, *61*, 718–741.
9. Kišjuhas, A. (2019). *Ideje, sukobi i rituali: Integrisana teorijska sociologija Rendala Kolinsa*. Mediterran Publishing.
10. Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice-Hall.
11. Lungulov, B. (2015a). Demokratičnost i dostupnost visokog obrazovanja: Formalni okvir i socijalna dimenzija reformskih procesa. *Pedagoška stvarnost*, *61*(2), 228–239.

12. Lungulov, B. (2015b). *Analiza ishoda učenja kao indikatora kvaliteta visokog obrazovanja* [Neobjavljena doktorska disertacija]. Filozofski fakultet, Novi Sad.
13. Puzić, S., Doolan, K., & Dolenec, D. (2006). Socijalna dimenzija Bolonjskog procesa i (ne)jednakost šansi za visoko obrazovanje: Neka hrvatska iskustva. *Sociologija sela, 44*(2–3), 243–260.
14. Watson, D., Hollister, R., Stroud, S. E., & Babcock, E. (2011). *The engaged university: International perspectives on civic engagement*. Routledge.
15. Zlotkowski, E. (Ur.). (1998). *Successful service-learning programs: New models of excellence in higher education*. Anker Publishing.
16. Vejnović, D., Knežević, S. (2025). *Reforma visokog obrazovanja u Republici Srpskoj*, Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka.

RECENZIJE

IZVOD IZ RECENZIJE

Pred nama je publikacija/knjiga koja dolazi u pravom trenutku — trenutku kada se univerziteti širom regije nalaze na razmeđu između tržišne instrumentalizacije i povlačenja u akademsku izolaciju. Autor ove publikacije/knjige nudi treći put: viziju univerziteta koji svoju relevantnost ne dokazuje stopama zapošljivosti diplomaca niti brojem citata u prestižnim časopisima, nego kvalitetom odnosa koje gradi sa zajednicama u kojima djeluje.

Posebna vrijednost ove publikacije/knjige leži u njenom odbijanju da prosto importira modele razvijene na zapadnoevropskim i američkim univerzitetima. Autor pokazuje rijetku osjetljivost za specifičnosti postjugoslovenskog konteksta, za nasljeđe socijalističkog univerziteta, za rane rata i tranzicije, za strukturne probleme koji oblikuju visoko obrazovanje u BiH. Ova kontekstualna utemeljenost daje publikaciji/knjizi autentičnost koja nedostaje mnogim sličnim publikacijama u našoj akademskoj produkciji.

Koncept društveno-korisnog učenja, kako ga autori razrađuju, predstavlja osvježavajuću alternativu dominantnim pedagoškim paradigmama. Ideja da studenti uče rješavajući stvarne probleme stvarnih ljudi nije nova, ali način na koji je ovdje artikulisana — sa naglaskom na recipročnosti i na kritici tradicionalnih hije-

rarhija znanja — otvara prostor za dublje promišljanje o samoj prirodi obrazovanja.

Publikacija/knjiga nije bez slabosti. Mjestimično se teorijska razmatranja čine odvojenim od empirijskih nalaza, kao da dvije polovine publikacije/knjige ne razgovaraju dovoljno jedna s drugom. Također, ambicioznost zahvata ponekad rezultira površnim tretmanom pojedinih tema koje bi zaslužile detaljniju analizu.

Uprkos ovim primjedbama, *Treća misija* predstavlja značajan doprinos promišljanju o visokom obrazovanju u našoj regiji. Preporučujem je svima koji nisu odustali od ideje da univerzitet može biti nešto više od tvornice diploma.

U Banjoj Luci, 23.1.2026.godine

Recenzent:
Prof.dr Zoran Govedar,
redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci,
dopisni član Akademije nauka i umjetnosti Republike Srpske

IZVOD IZ RECENZIJE

Rukopis na temu *Treća misija: Univerzitet kao prostor društvenog učenja* bavi se tematikom koja je u akademskim krugovima Bosne i Hercegovine dosad bila uglavnom marginalizovana. Dok su rasprave o reformi visokog obrazovanja kod nas gotovo isključivo fokusirane na usklađivanje sa Bolonjskim procesom, na akreditacije i osiguranje kvaliteta, autor ove publikacije/knjige skreće pažnju na dimenziju koja se sistemski zanemaruje: društvenu odgovornost univerziteta. Struktura publikacije/knjige je promišljena i funkcionalna. Kretanje od teorijskih osnova preko analize konteksta do prikaza konkretnih iskustava i, konačno, do širih refleksija o budućnosti univerziteta omogućava čitaocu da postepeno izgrađuje razumijevanje problematike. Posebno vrijednim smatram dio publikacije/knjige, posvećen projektu *Studenti i zajednica*, jer nudi rijetku kombinaciju praktičnih uvida i kritičke samorefleksije.

Autor zaslužuje pohvalu za intelektualno poštenje s kojim pristupa vlastitom projektu, odnosno istraživanju. Ne ustručava se govoriti o poteškoćama, otporima, pa i neuspjesima. Ova iskrenost daje publikaciji/knjizi kredibilitet koji bi nedostajao da se autor ograničio samo na prezentaciju uspješnih primjera.

Teorijski okvir koji publikacija/knjiga razvija kombinuje utjecaje iz različitih tradicija — od Humboltа

preko američkih land-grant univerziteta do latinoameričke tradicije univerzitetske ekstenzije. Ovaj eklektički pristup ima svoje prednosti, ali ponekad rezultira nedovoljno preciznim pojmovnim aparatom. Čitalac se povremeno može zapitati šta tačno autor podrazumijeva pod trećom misijom i kako se ona razlikuje od srodnih koncepata poput društvenog angažmana, javne službe ili univerzitetske ekstenzije.

Jezik knjige je pristupačan bez da bude simplificiran, što je vrlina u akademskoj produkciji koja često oscilira između hermetičnog žargona i trivijalne popularizacije.

Treća misija je publikacija/knjiga koja zaslužuje pažnju ne samo akademske zajednice, nego i kreatora obrazovnih politika i svih koji se pitaju kakav univerzitet zapravo želimo.

Sa velikim zadovoljstvom publikaciju/knjigu preporučujem za štampu u integralnom obliku.

U Banjoj Luci, 23.1.2026. godine

Recenzent:
Doc.dr Darko Matijašević,
ambassador, ad-large
Ministarstvo vanjskih poslova BiH

IZVOD IZ RECENZIJE

Rijetko koja akademska publikacija/knjiga u našoj sredini uspijeva istovremeno biti teorijski utemeljena, empirijski potkrijepljena i praktično relevantna. Publikacija/knjiga *Treća misija: Univerzitet kao prostor društvenog učenja* teži upravo toj trostrukoj ambiciji i u velikoj mjeri u njoj uspijeva.

Ono što ovu publikaciju/knjigu izdvaja od sličnih publikacija jeste njen eksplicitan normativni stav. Autor ne skriva da zagovara određenu viziju univerziteta — univerziteta koji izlazi iz svoje simbolične kule od slonovače i stupa u dijalog sa zajednicom. Neki će čitaoci možda poželjeti više akademske distance, više neutralnosti. Ja smatram da upravo ova angažovanost daje knjizi njenu snagu. U vremenu kada dominantni diskurs o visokom obrazovanju svodi univerzitet na servis tržišta rada, ovakav glas je neophodan.

Posebno me impresionirao način na koji autor tretira odnos između univerziteta i zajednice. Umjesto paternalističkog modela u kojem univerzitet donosi znanje neukima, on insistira na recipročnosti, na dijalogu, na priznavanju zajednica kao legitimnih nosioca znanja. Ova epistemološka skromnost predstavlja značajan odmak od tradicionalnog akademskog elitizma.

Rukopis / publikacija / knjiga nije bez slabosti. Određeni dio, posvećen širim pitanjima reforme, dje-

luje manje koherentno od prethodnih dijelova. Neka pitanja, poput finansijske održivosti programa društveno-korisnog učenja ili mjerenja njihovih dugoročnih efekata ostaju nedovoljno razrađena. Komparativna dimenzija, iako prisutna, mogla je biti jače naglašena.

No ove primjedbe ne umanjuju ukupnu vrijednost publikacije/knjige. *Treća misija* je djelo koje će, nadam se, provocirati diskusiju, izazvati reakcije i otpore i entuzijazam i, možda najvažnije, inspirisati djelovanje. Ako nam je stalo do budućnosti univerziteta kao institucije koja služi javnom dobru, ova knjiga je obavezno štivo.

Sa zadovoljstvom je preporučujem za štampu i publikovanje.

U Banjoj Luci, 27.1.2026. godine

Recenzent:
Doc. dr mag. Bojan Macuh,
Maribor, Republika Slovenija

SHORT BIOGRAPHY

Prof. Dr. Duško Vejnović holds a doctorate in sociological sciences and is a full professor at the University of Banja Luka. He is an associate of several domestic and international scientific institutions, a visiting professor, and a distinguished scientific and public figure. To date, he has published 35 books, over 190 scientific papers, and over 200 professional commentaries/reviews and dialogues, which have promoted the development of the university's third mission. He has also participated in the implementation of over 60 scientific research and professional projects.

He is the president and founder of the scientific research organization European Defendology Center for Scientific, Political, Economic, Social, Security, Sociological, and Criminological Research in Banja Luka, which has been active for 29 years. He is also the editor-in-chief and founder of the theoretical-professional journal *Defendologija* (published in Serbian and English) since 1997. He serves as president of the scientific research organization Association of Teachers and Associates of the University of Banja Luka, as well as president of the Scientific Association Sociological Discourse in Banja Luka, within which he is also the editor-in-chief of the scientific journal *Sociological Discourse* (published in Serbian and English).

He is the founder and originator of the sociological aspects of protection, security, and defense within the scientific discourse of protection + defense = security, which is unified by defendology, following Hegelian dialectics, as a new paradigm in science. He is the founder of defendology as a science — a scientific field encompassing the narrower scientific disciplines of protection, defense, and security.

Throughout his professional career, in addition to education and research as the first and second missions of the university, he has devoted particular attention to the development of the university's third mission — the proactive engagement of the university and the academic community network in society, the state, and the environment.

He has received numerous awards and recognitions, among which the following stand out: the "Captain Miša Anastasijević" Charter in 2019; the City of Banja Luka Plaque in 2022 for exceptional achievements in the field of education and science; the European Movement in BiH Charter in 2023; and the City of Banja Luka Plaque in 2024, awarded to the European Defendology Center. He is married, the father of one child, and the grandfather of a granddaughter named Irina. All references are available on relevant international citation databases, websites, and the university webpage.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

378:37.014.3

ВЕЈНОВИЋ, Душко, 1961-
Treća misija : univerzitet kao prostor društvenog učenja : odabrane teme iz Projekta / Duško Vejnović. - Banja Luka : Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, 2026 ([Banja Luka : Markos]). - 150 стр. ; 15 cm

Тираж 500. - Kratka biografija = Short biography: стр. 147-150. - Библиографија: стр. 137-138.

ISBN 978-99976-043-5-4

COBISS.RS-ID 143908353

Prof. dr Duško Vejnović, doktor je sociolоških nauka i redovni profesor na Univerzitetu u Banjoj Luci. Saradnik je više domaćih i međunarodnih naučnih institucija, te profesor po pozivu, istaknuti naučni i javni radnik. Do sada je objavio 35 knjiga, preko 190 naučnih radova, preko 200 stručnih pogleda/osvrta i dijaloga što je promovisalo razvoj treće misije univerziteta, te učestvovao u realizaciji preko 60 naučnoistraživačkih i stručnih projekata.

Predsjednik je i osnivač naučnoistraživačke organizacije *Evropski defendologija centar za naučna, politička, ekonomska, socijalna, bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja u Banjoj Luci* već 29 godina, te glavni i odgovorni urednik i osnivač teorijskostručnog časopisa *Defendologija* (na srpskom i engleksom jeziku) od 1997. godine. Predsjednik je naučnoistraživačke organizacije *Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci*, kao i predsjednik *Naučnog udruženja Sociološki diskurs* u Banjoj Luci, u sklopu kojeg je i glavni i odgovorni urednik naučnog časopisa *Sociološki diskurs* (na srpskom i engleskom jeziku). Osnivač je i utemeljivač sociоloških aspekata zaštite, bezbjednosti i odbrane na naučnom diskursu zaštita+odbrana=bezbjednost, što objedinjuje *defendologija*, po Hegelovoj dijalektici, kao nova paradigma u nauci. Osnivač je *defendologije* kao nauke, naučnog polja u kojem su uže naučne oblasti zaštita, odbrana i bezbjednost.

U svojoj radnoj karijeri, osim obrazovanja i istraživanja, kao prve i druge misije univerziteta, posebnu pažnju je posvetio i razvoju treće misije univerziteta – proaktivnom angažovanju univerziteta i akademske zajednice- mreže u društvu, državi, okolini.

Dobitnik je više nagrada i priznanja, a posebno se izdvajaju: Povelja „Kapetan Miša Anastasijević" 2019. godine, Plaketa Grada Banjaluke 2022. godine za izuzetna ostvarenja u oblasti obrazovanja i nauke; Povelja Evropskog pokreta u BiH 2023. godine, Plaketa grada Banjaluke 2024. godine Evropskom defendologija centru. Oženjen je, otac jednog djeteta i deda unuke Irine. Sve reference vidljive su na relevantnim međunarodnim citatnim bazama, sajtovima i univerzitetskoj stranici.

ISBN 978-99976-043-5-4